

ПРИЈАВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

НАСТАВНО-НАУЧНО ВЕЋЕ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Молим да ми се одобри рад на докторској дисертацији под насловом:

**РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ НА ПОСТСОВЈЕТСКОМ
ПРОСТОРУ ОД 2001. ДО 2016. ГОДИНЕ (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПЕРИОД
2014–2016)**

У току припреме пријаве докторске дисертације консултовао сам се са: проф. др Драганом Р. Симићем.

Прилози:

1. Оверена фотокопија дипломе о завршеним основним студијама
2. Оверена фотокопија дипломе о завршеним мастер студијама
3. Скица:
 - i. Формулација проблема
 - ii. Предмет и циљ дисертације
 - iii. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању
 - iv. Методе које ће се применити у истраживању
 - v. Опис садржаја дисертације
 - vi. Очекивани резултати и научни допринос
 - vii. Списак селективне литературе
 - viii. Списак објављених радова кандидата
 - ix. Радна биографија кандидата

Подносилац пријаве:

Универзитет у Београду - Факултет политичких наука

I. ФОРМУЛАЦИЈА ПРОБЛЕМА

Свака научна анализа захтева јасно одређен појмовни и теоријски оквир, јер се само прецизним дефинисањем основних категорија може обезбедити аналитичка доследност и методолошка утемељеност истраживања. Стога, у циљу обезбеђивања појмовне и теоријске доследности, неопходно је прецизно дефинисати основне појмове који чине концептуални оквир будуће дисертације. Дакле, целисходно је у овом поглављу, посвећеном формулацији проблема одредити значење кључних појмова: *безбедност*, *регионалне безбедносне интеграције*, и *постсовјетски простор*.

У научној заједници још увек није успостављена универзална дефиниција појма „безбедност“, а разлози за то леже у самој природи овог концепта. У најопштијем смислу речи може се рећи да безбедност подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља.¹ Ипак, сводити безбедност искључиво на одсуство физичке угрожености значило би занемарити читав низ других димензија које овај појам обухвата. Безбедност, наиме, укључује и моралне, идеолошке и нормативне елементе, а управо та вишедимензионалност одувек је отежавала покушаје да се овај термин прецизно и недвосмислено одреди.² Из тог разлога, безбедност се не може посматрати као апстрактна и универзална категорија, реч је о друштвено конструисаном концепту који стиче специфично значење искључиво унутар датог социјалног контекста, па ће се његов садржај нужно разликовати у зависности од историјских, политичких и културних прилика у оквиру којих се примењује.³

Оваква концептуална сложеност јасно се одражава и у самој етимологији речи. Етимолошки, порекло речи „безбедност“ у српском језику настала је спајањем предлога „без“ (којим се изражава непостојање или одсуство нечега) и именице „беда“ (која у себи носи значења великог сиромаштва, невоље, несреће и зла).⁴ Тако схваћена, безбедност у свом основном значењу описује стање онога ко је осигуран од опасности, заштићен и сигуран. Вреди напоменути да се у српском језику, напореда са речју „безбедност“, у истом или сличном значењу употребљава и реч „сигурност“, која се може сматрати њеним синонимом.⁵ Колико је овај концепт укореењен у свакодневном дискурсу, илуструје и запажање Филипа Ејдуса, према коме је реч „безбедност“ у употреби распрострањенија чак и од речи попут „бог“, „мир“, „рат“ или „политика“.⁶ Тај податак сам по себи нам сведочи о томе колико дубоко је овај појам уткан у начин на који људи разумеју и описују друштвену стварност која их окружује.

Појам *безбедност* је неодвојиво и суштински повезан са претњама које могу нанети штету одређеним вредностима и интересима. Управо вредности представљају онај централни елемент око којег се организује читав концепт безбедности, будући да могу директно или индиректно да утичу на њену суштину. Другим речима, безбедност губи свој смисао уколико се не посматра у односу на нешто што треба заштитити а то су, пре свега, вредности које одређена заједница или држава сматра кључним за свој опстанак и

¹ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 210.

² Ибид, стр. 210.

³ Ибид, стр. 210-211.

⁴ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012, стр. 26.

⁵ Ибид, стр. 26

⁶ Ибид, стр. 25.

идентитет.⁷

У том смислу, посебно је значајан допринос Арнолда Волферса (Arnold Wolfers), који безбедност разматра из двеју комплементарних перспектива: „безбедност је, у објективном – погледу, одсуство претњи усвојеним вредностима, а у субјективном погледу, значи одсуство страха да ће вредности бити нападнуте.“⁸ Овакво одређење значајно је утолико што указује на то да безбедност није само питање стварног стања ствари, већ и питање перцепције јер и сам страх од угрожавања вредности може имати далекосежне последице по понашање актера у међународним односима. Сличним путем иде и Бери Бузан (Barry Buzan), чија дефиниција безбедност смешта у шири контекст међународног система. Према Бузану: „у случају безбедности, разговор се води о тежњи ка слободи без претњи. Када се ова расправа тиче међународног система, безбедност се односи на способност држава и друштава да очувају њихову независну самобитност и њихов функционални интегритет“.⁹

Из свега наведеног произлази да се при разматрању безбедности морају имати у виду вредности и интереси појединца, друштва и државе, независно од квалитативних и квантитативних карактеристика те државе. Ову димензију безбедности нарочито наглашава Едвард Колођеј (Edward A. Kolodziej) за кога је безбедност: „посебан облик политике - општијег рода политике...безбедност се јавља као главно својство политичког спора кад год актери прете силом или је примењују како би једни од других добили оно што желе.“¹⁰

У најширем политичко-правном смислу, безбедност се схвата као „скуп мера и активности усмерених на очување независности, територијалног интегритета и унутрашњег уставног и правног поретка.“¹¹ Према овом схватању, безбедност се, према објекту заштите, дели на државну, општу (јавну), колективну, личну и имовинску безбедност.¹² На овај начин се потврђује да је реч о вишеслојном концепту чији се домети протежу од заштите појединца па све до очувања темељних вредности државе и међународног поретка у целини.

Данас, у све глобализованијем свету, реч „безбедност“ једна је од оних речи која се среће у свакодневној употреби како у стручној тако и у широј јавности. Појмови као што су „национална безбедност“, „глобална безбедност“, „економска безбедност“, „еколошка безбедност“, „безбедност информација“ су само неки од појмова о којима се свакодневно говори у медијима. Напредно образовање, коришћење савремених технологија учиниле су да средства масовног информисања буду доступна великом броју људи а тиме и да се повећа заинтересованост код људи за шири сазнајна поља. Људи су постали посматрачи и аналитичари, па чак и учесници светских процеса и догађаја.¹³ Драган Симић сматра да „протестујући, на пример против неког локалног сукоба или терористичког напада који су се догодили на сасвим другом делу Планете“¹⁴ људи јасно препознају какве последице имају или могу да произведу посматрани догађаји на њихову појединачну, националну и глобалну безбедност. Према томе, Симић наглашава да „морамо увек бити свесни постојања тесне међузависности, као и односа међусобног условљавања између појединачне, групне, националне, међународне и глобалне безбедности“.¹⁵

Сходно наведеном, полазни појам у наслову предмета истраживања јесте

⁷ Детаљније видети у: Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*, ЈП Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд, 2002, стр.11-19.

⁸ Ибид, стр. 29.

⁹ Ибид, стр. 29.

¹⁰ Edward A. Kolodziej, *Sigurnost i međunarodni odnosi*, Politička kultura i Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2011, str. 26-27.

¹¹ *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 79.

¹² Ибид, стр. 79.

¹³ Драган Р. Симић, *Наука о безбедности: савремени приступи безбедности*, оп. цит, стр. 17-19.

¹⁴ Ибид, стр. 19.

¹⁵ Ибид, стр.19.

безбедност, која се у овој дисертацији посматра као стање и процес заштите виталних вредности држава, али и као динамичан феномен који настаје кроз међусобне односе и интеракције различитих актера. Имајући у виду претходно изнети кратак теоријски осврт, може се поћи од претпоставке да *безбедност* није искључиво национална категорија, већ се, услед међузависности савремених претњи и изазова, све израженије артикулише и испољава на регионалном нивоу.

Након геополитичког колапса Совјетског Савеза, питање безбедности на територији новонасталих држава дошло је до изражаја. Из објективних разлога, услед демонтирања јединственог совјетског система одбране и фрагментације војно-индустријског комплекса, постсовјетске републике, укључујући и саму Руску Федерацију у првој деценији транзиције, нашле су се у стању „безбедносног вакуума“, без капацитета да ефикасно обезбеде сопствену безбедност и суверенитет у анархичном окружењу.¹⁶ Проблеми настали распадом СССР, поклопили су се са новим процесима глобализације и са њом повезаним изазовима, ризицима и претњама безбедности. Традиционалне војне претње допуњене су, а често и замењене, транснационалним ризицима попут међународног тероризма, верског екстремизма и организованог криминала.¹⁷ У таквим околностима, постало је јасно да је успешна превентива и супротстављање новим изазовима, ризицима и претњама, могућа само у условима сарадње у војно-политичкој и економској сфери.¹⁸

С тим у вези, процеси *регионалних безбедносних интеграција*, као и економских интеграција на простору бившег Совјетског Савеза, спадају у ред најактуелнијих питања савремене геополитике. Овај простор је арена интензивног надметања интереса регионалних и ванрегионалних сила.¹⁹ Руска Федерација, делујући као неформални лидер у овим интеграционим процесима, настоји да кроз институционализацију сарадње очува свој традиционални утицај у „блиском иностранству“.²⁰ Из перспективе класичне геополитике, посебно Макиндрове (Halford Mackinder) концепције „Хартленда“²¹, проширење западних безбедносних и политичких структура након Хладног рата може се

¹⁶ Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 397-402.

¹⁷ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012, стр. 37.

¹⁸ Важно је истаћи да је појам регионалне сарадње сродан појму регионалне интеграције, али да се та два концепта не могу поистоветити. Регионална сарадња може постојати и без институционализованих интеграционих механизма, док регионална интеграција, по својој природи, нужно подразумева виши степен институционализоване и структурисане регионалне сарадње. За више видети у: Зоран Килибарда, Мирослав Младеновић, Владимир Ајзенхамер, *Геополитичке перспективе савременог света*, Факултет безбедности, Београд, 2014, стр. 253-261.

¹⁹ Rob de Wijk, *Power Politics: How China and Russia Reshape the World*. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2016, стр. 119-122.

²⁰ Термин „блиско иностранство (ново иностранство)“ (рус. ближнее зарубежье / новое зарубежье) уведен је почетком деведесетих годинна двадесетог века и подразумева све бивше совјетске републике које су постале иностранство за Русију након распада СССР. Намера је разликовање ове земље од „старог иностранства“ односно страних држава ван бившег СССР. Наведно према: Татьяна Николаевна Юдина, *Миграция: словарь основных терминов*, Издательство РГСУ; Академический Проект, Москва, 2007; Сматра се да је појам први употребио бивши министар спољних послова Руске Федерације Андреј Козирјев (Андрей Козырев) у интервју за новине Независимаја газета: Андрей Козырев, «Союз оставил России плохое внешнеполитическое наследство», интервью провели Владимир Абаринов и Виталий Третьяков, *Независимая газета*, 1 апреля 1992. <https://yeltsin.ru/archive/periodic/52950/> (приступљено 27.01.2026.)

²¹ Збигњев Бжежински у делу *Велика шаховска табла*, разматра геополитичку стратегију САД у свету и представља идеју да је Евроазија „главна шаховска табла“ на којој се одлучује глобална моћ. Детаљније видети у: Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2000, стр. 1-3.

посматрати као продор у простор који је раније припадао сфери искључивог утицаја другог блока.²²

Имајући у виду потребе ове дисертације, термин *постсовјетски простор* користиће се као операционална, историјско-геополитичка ознака за простор територијалне локализације новоформираних држава које су настале на рушевинама Совјетског Савеза и чије се међусобне везе у анализираном периоду још увек не могу разумети без увида у заједничко наслеђе и преостале друштвено-културне и институционалне споне.²³ С тим у вези, у дисертацији ће се термин користити операционално као оквир за поређење и праћење трансформација након распада СССР, уз уважавање унутрашње диференцијације простора и његове сегментације на подрегионе. Збигњев Бжежински „постсовјетски простор“ своди на геополитички и територијални простор који је вековима био под Царском Русијом, затим деценијама под СССР, а после распада истог се трансформисао у мозаик нових независних држава. Другим речима, то је „бивши совјетски простор“ који је након 1991. године постао посебна зона међународне конкуренције и преуређења моћи.²⁴

Поред наведеног, у дисертацији ћемо користити и појам „Евроазија“. Уколико би се наведени појам посматрао у ужем смислу, може се извести закључак да, у својој основи, он обухвата територијалне границе континената. Међутим, уколико би се посматрао у ширем смислу, овај термин често има потпуно различиту територијалну конотацију. Тако, на пример, са становишта географије, Евроазија представља земљишну масу која се састоји од континената Европе и Азије, чије обале запљускују четири океана: Индијски, северни Ледени, Атлантски и Тихи.²⁵ Овај простор је домовина многих светских цивилизација, где тренутно живи две трећине укупног светског становништва и где се производи више од половине светског БДП-а. Међутим, термин „Евроазија“ као геополитички појам се најчешће користи за означавање постсовјетског простора односно држава које су настале из бившег Совјетског Савеза. У суштини, реч је о средишњем делу Евроазије који је један од очева оснивача геополитике, Халфорд Макиндер означио као „Хартленд“.²⁶ Овај појам представља кључну копнену масу чија контрола, према Макиндеру, условљава шире обрасце глобалне моћи и равнотеже снага. Управо због тога неопходно је прецизирати појам региона као уже аналитичке категорије, која омогућава детаљније сагледавање политичких, безбедносних и геоекономских процеса унутар ширег евроазијског оквира.

У овој дисертацији, за разјашњење појма *региона* користићемо одређење које у најопштијем смислу означава географски простор, односно територију или акваторију средње величине, која услед међусобне повезаности, сличности и заједничких карактеристика својих делова чини релативно јединствену целину.²⁷ Етимолошки, термин потиче од латинског глагола *regere* (управљати, владати), што указује на његову изворну фискалну, административну и војну природу.²⁸ У оквиру политичких наука и

²² О стратегији „приклањања“ (bandwagoning) и утицају великих сила на мање државе у региону видети: Dylan Motin, *Bandwagoning in International Relations: China, Russia, and Their Neighbors*. Wilmington: Vernon Press, 2024, стр. 67-70.

²³ Детаљније видети у: Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Moscow Center, 2001, pp. 17, 117-118, 123; Дмитрий Тренин, *Post-imperium: евразийская история*, Московский центр Карнеги, Москва, 2012, стр. 66-67; Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови: Култура полиса, Београд, 2010, стр. 9-13.

²⁴ Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2000, стр. 85-86.

²⁵ Детаљније видети у: Божидар Кнежевић, Сенка Павловић, „Савремени процеси евроазијских економских интеграција“, *Међународна политика*, бр. 1155-1156, јул-децембар 2014, стр. 77-78.

²⁶ Ибид, стр. 77-78.

²⁷ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, оп. цит, стр. 261; Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, стр. 250.

²⁸ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, оп. цит, стр. 250.

међународних односа, регион се прецизније дефинише као ограничена група држава коју одликује географска блискост и одређени степен међузависности. Ипак, идентификација региона представља комплексан теоријски задатак, с обзиром на постојање бројних критеријума класификације, на шта указују и истраживања која издвајају чак двадесет и једно различито обележје које се у научној дисциплини користи за њихово прецизно дефинисање.²⁹

Полазећи од таквог појмовног одређења, предмет анализе у раду представља постсовјетски простор, који ће бити дефинисан као специфичан геополитички и безбедносни регион. Међутим, ради јаснијег разумевања самог појма постсовјетског простора, неопходно је и концептуално разјаснити категорију региона, будући да она директно тангира начин на који се одређују његове границе, унутрашња кохезија и безбедносна динамика. Дакле, *регион* се може разумети као простор који обухвата групу држава или територија повезаних географском близином, сличним безбедносним и економским проблемима и степеном међузависности, што омогућава да се унутар њега успоставе специфични облици сарадње и интеграције.³⁰ Такво поимање региона посебно је важно за анализу безбедносних интеграција, јер омогућава да се регион посматра и као просторни оквир у коме се реализују безбедносни механизми, као и као политичка конструкција која настаје као резултат заједничких интереса. Просторни оквир истраживања дефинисан је појмом постсовјетски простор - *регион*³¹, који обухвата државе настале распадом Совјетског Савеза.

Важно је истаћи да се у науци о међународним односима издвајају три приступа категорисању региона: приступ „изнутра ка споља“, који се фокусира на унутрашње факторе као што су клима, језик, култура и економска међузависност; приступ „споља ка унутра“, који регион дефинише на основу спољних обележја, укључујући улогу великих сила, интеракцију са међународним системом и геополитичке међе; као и приступ који нагласак ставља на процес изградње региона, посматрајући регионе као друштвене и често политички мотивисане конструкције које се могу пројектовати у складу са географским карактеристикама.³²

Приликом дефинисања појма региона, природно се намеће и сродни концепт који омогућава његово потпуније и методолошки утемељено разумевање. У том смислу, ради јаснијег теоријског оквира, неопходно је представити концепт степена „регионалности“ (*regionness*), који су развили Бјорн Хетне и Фредерик Содербаум (Björn Hettne and Fredrik Söderbaum).³³ Овај концепт представља значајан аналитички инструмент за разумевање регионализације као динамичног, поступног и вишеслојног процеса. Према овом приступу, регион није унапред дата, фиксна и статична категорија, већ се постепено конституише кроз више развојних фаза, које одражавају степен интеграције, међузависности и унутрашње кохезије у одређеном географском простору. Аутори идентификују *пет* нивоа регионалности³⁴:

1. Регионални простор (Regional Space)

Најнижи степен регионалности односи се на географски дефинисану целину, обележену природним, еколошким и просторним карактеристикама. У овој фази

²⁹ Ибид, стр. 250-251.

³⁰ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, стр. 261;

³¹ Овај регион карактеришу заједничко историјско наслеђе, слични безбедносни изазови и специфични облици регионалне безбедносне сарадње, што га чини погодним за анализу процеса *безбедносне интеграције*.

³² Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, оп. цит, стр. 250.

³³ Björn Hettne, Fredrik Söderbaum, *Theorising the Rise of Regionness*, *New Political Economy*, 5(3), 2000, pp. 457–472.

³⁴ Ibid, pp. 462-468.

постоје ограничене транс-локалне везе међу становништвом, али без развијених институционалних, политичких или правних структура које би региону дале формални карактер.

2. Регионални комплекс (Regional Complex)³⁵

Овај ниво настаје као резултат интензивирања друштвених, економских и политичких интеракција између раније релативно изолованих заједница. Формира се одређени степен међузависности међу актерима, као и свест о значају очувања стабилности ширег регионалног система.

3. Регионално друштво (Regional Society)

У овој фази регион добија формални (*de jure*) израз. Поред држава као примарних субјеката, појављују се и други релевантни актери – тржишта, транснационалне компаније и организације цивилног друштва – који делују изван оквира појединачних националних простора. Односи постају институционализовани и засновани на унапред утврђеним правилима и механизмима сарадње.

4. Регионална заједница (Regional Community)

Овај степен карактерише развој израженијег заједничког идентитета и осећаја припадности региону. Институције постају стабилније, сарадња дубља и свеобухватнија, а формални и неформални облици повезивања међусобно се оснажују.

5. Регионална држава (Regional State)

Највиши степен регионалности подразумева стварање институционализоване регионалне политичке заједнице. Некадашње суверене државе еволуирају у нови облик политичког ентитета заснованог на заједничким институцијама и израженом осећају регионалне припадности.

У овом поглављу врши се концептуално разграничење и теоријско утемељење појмова који чине експлицитан предмет истраживања, уз истовремено разматрање њихових имплицитних значења у ширем аналитичком оквиру теме: *Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору од 2001. до 2016. године (са посебним освртом на период 2014–2016)*. Ради контекстуалног разумевања предмета истраживања, неопходно је дефинисати додатне сродне појмове и релевантне концептуално-теоријске оквире. Имајући у виду да сам наслов упућује на *безбедносне интеграције*, намеће се потреба да се, у основним цртама, одреди и појам колективне безбедности, као један од концепата који је значајан за разумевање ширег теоријског контекста, иако није у фокусу анализе.³⁶

Димитријевић и Стојановић наводе два схватања колективне безбедности, шире и уже.³⁷ Према ширем схватању, колективна безбедност је „заједничка одбрана безбедности сваке чланице једне повезане групе држава од унапред предвиђеног или непредвиђеног

³⁵ У наредном поглављу посебна пажња биће посвећена другом нивоу (регионалном комплексу) као кључној фази у којој се успоставља структурна међузависност актера и постављају темељи за даљу институционализацију и продубљивање регионалне безбедносне интеграције.

³⁶ У методолошком смислу, дисертација тежи да прикаже да ОДКБ и ШОС представљају форме регионалне безбедносне интеграције, али различитог интензитета: прва као израз класичне колективне безбедности, а друга као платформа „кооперативне“ безбедности и управљања заједничким претњама. Сходно наведеном, оправдано је прецизније дефинисати појам колективне безбедности као теоријски и аналитички оквир за разумевање функционисања савремених регионалних безбедносних аранжмана.

³⁷ Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 377.

непријатеља /.../ то је, дакле, једна врста савеза, заснована на међународном уговору, којим се државе – уговорнице унапред обезбеђују да неће стајати саме пред угрожавањем својих основних вредности“.³⁸ Како се ово, шире схватање концепта колективне безбедности приближило концепту равнотеже снага, за који је карактеристично стварање одбрамбених савеза, праву разлику између ова два система истиче уже схватање колективне безбедности. Према ужем схватању, колективна безбедност подразумева обавезу „притицања у помоћ жртви напада на основне вредности... у сваком случају и против сваког нападача, који се не може одредити унапред, већ према агресији коју је извршио“.³⁹ Ово би, према Димитријевићу „био „савез свих против сваког“, где за разлику од равнотеже снага или савеза, агресор не би био суочен само са групом држава које су обавезне или им је у интересу да бране нападнутог, него са свим осталим државама.“⁴⁰ Оно што је кључно за концепт колективне безбедности је то да он подразумева „систем заснован на многостраном сложенем документу, који обухвата све чланице једног круга држава с редовним међудејствима унутар кога је угрожавање безбедности могуће. То подразумева општост, светску или регионалну.“⁴¹

Идеја стварања савремене организације засноване на концепту колективне безбедности, изражена је у току Другог светског рата у Декларацији Уједињених нација од 1. јануара 1942. године. Она је утемељила почетак стварања антихитлеровске коалиције која је заснована на колективној безбедности привременог карактера (за време трајања рата). Коначна одлука о стварању организације савременог система колективне безбедности, донета је на Московској конференцији министара спољних послова земаља чланица антихитлеровске коалиције (САД, СССР и Велике Британије) октобра 1943. године.⁴² После победе над Немачком 1945. године, „...народи Уједињених нација решени да спасу будућа поколења ужаса рата“⁴³ створили су организацију за одржање и функционисање система колективне безбедности – Организацију Уједињених нација. Правна основа организације је Повеља Уједињених нација. Према Повељи УН, обавезе о забрани примене силе, мирног решавања спорова, вишестране сарадње су неопходни елементи колективне безбедности.⁴⁴

У складу са својим првим циљем, а то је одржање међународног мира и безбедности, УН преноси одговорност на њена два најважнија органа: Генералну скупштину и Савет безбедности. Ова два тела, када је неопходно, могу (а у неким случајевима су и обавезни) да предузму мере за одржавање и успостављање мира на основу начела и норми међународног права. Пошто у Повељи УН, није дефинисана агресија, Савет безбедности је овлашћен да просуђује када је извршен агресивни акт.⁴⁵ Како је убрзо дошло до нове глобалне конфронтације, УН се нашла у сенци интереса источног и западног блока. Током Хладног рата, активности Организације у сфери очувања мира и безбедности сведене су на најмању меру. Могло је да се догоди да УН

³⁸ Ибид, стр. 377.

³⁹ Ибид, стр. 378.

⁴⁰ Ибид, стр. 378.

⁴¹ Ибид, стр. 377.

⁴² Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права*, оп. цит., стр. 26.

⁴³ Преамбула Повеље УН у: Ранко Петковић, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде*, Међународна политика, Београд, 1995, стр. 13.

⁴⁴ Повеља Уједињених нација забрањује рат кроз Члан 2, став 4, који обавезује све чланице да се уздрже од претње или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе. Ова забрана је темељна норма међународног права, а једини дозвољени изузеци су право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада, дефинисано Чланом 51, као и војне мере које одобри Савет безбедности на основу Главе VII Повеље ради очувања или успостављања међународног мира. Извор: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (приступљено 02.02.2026. године)

⁴⁵ Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, оп. цит., стр. 382

доживе судбину своје претходнице, Друштва народа. У таквој ситуацији, систем колективне безбедности УН није могао да функционише и заслуге за очување мира и безбедности однеле су саме супротстављене стране, које су биле свесне да из потенцијалног нуклеарног рата нико не би изашао као победник.⁴⁶ Ово указује на то да концепт колективне безбедности мора да буде прилагођен стварности.

Систем колективне безбедности Уједињених нација заснива се на превенцији и репресији. Репресија је централизована и њоме руководи Савет безбедности, коме би требало да помажу, како је наведено у глави VIII Повеље, регионалне међународне организације.⁴⁷ Механизам колективне безбедности који је предвиђен у глави VII Повеље УН, обухвата предузимање мера за успостављање међународног мира и безбедности. Прва од тих мера је осуда агресије и позив починиоцу да успостави пређашње стање. Уколико држава – агресор, игнорише тај захтев, Савет безбедности УН, према чл. 41 Повеље, може да примени мере које не укључују „употребу оружане силе“, тј. да уведе санкције политичког и економског карактера, усмерене на извршење његових одлука.⁴⁸ Уколико Савет безбедности установи да те мере „не одговарају или се покаже да су недовољне, он може предузети такву акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржања или васпостављања међународног мира и безбедности.“(чл. 42. Повеље).⁴⁹ Према овоме се може закључити да механизам колективне безбедности у оквиру УН садржи следеће елементе: осуду агресије, увођење невојних санкција и директну војну интервенцију. Савет безбедности може да одабере један од ових елемената и да их примени, било појединачно или све истовремено у зависности од ситуације.

С обзиром на то да УН немају сопствене оружане снаге, Повеља у чл. 43 предвиђа да оне користе оружане снаге држава чланица. Предвиђено је и формирање Комитета војног штаба (чл. 45), који би помагао Савету безбедности.⁵⁰ Међутим, овај орган никада није формиран. Суштина механизма колективне безбедности је у томе што Повеља УН оцењује напад на државу у смислу претензија на интересе целокупне међународне заједнице. Управо због тога УН се посматра као универзална организација система колективне безбедности у чијој је основи недељивост безбедности. Такође, УН се сматрају универзалном организацијом јер се састоје од готово свих држава света. Тиме су усредсређене на заштиту свих својих чланица.⁵¹ При томе, важно је не заборавити да је један од основних елемената универзалности: регионализам. Ови појмови су тесно међусобно повезани и у одређеном степену може се рећи да би без регионализма и универсализам био немогућ.

Осим глобалног система међународне безбедности, Повеља Уједињених нација у VIII глави предвиђа могућност стварања регионалних система подршке очувању мира, односно регионалних организација колективне безбедности.⁵² Регионалне организације колективне безбедности су формалне организације које имају изричит мандат да се баве миром и безбедношћу у неком ограниченом географском региону.⁵³ Оне имају важну улогу у реализацији идеја и начела утемељених у Повељи УН и који су у основама савременог међународног права. Уједно, то је и ограничење – активности ових организација не смеју излазити ван оквира региона у којима оне делују. Данас постоји

⁴⁶ Ранко Петковић, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде*, оп. цит., стр. 3

⁴⁷ Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права*, оп. цит., стр. 51

⁴⁸ Ранко Петковић, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде*, оп. цит., стр. 25.

⁴⁹ Ибид., стр. 25.

⁵⁰ Ибид., стр. 25.

⁵¹ Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права*, оп. цит., 52.

⁵² Ибид., стр. 51.

⁵³ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, оп. цит., стр. 254.

много таквих организација, а најпознатије од њих су: НАТО, ОЕБС, ШОС, ОДКБ.⁵⁴ Међу наведеним организацијама, Шангајска организација за сарадњу (ШОС) и Организација Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) представљају репрезентативне modele безбедносних интеграција на постсовјетском простору. Управо ће ове две организације чинити централни аналитички ослонац рада, односно стуб анализе безбедносних интеграционих процеса у овом региону. Њихова институционална структура, нормативни оквир, механизми одлучивања и практични домети биће предмет посебне анализе у оквиру засебног поглавља будуће дисертације. Анализа ових организација стога се не посматра изоловано, већ у ширем контексту еволуције регионалних безбедносних аранжмана у савременом међународном поретку.

Наиме, Организација Уговора о колективној безбедности (Организација Договора о колективной безопасности, у даљем тексту ОДКБ) је у суштини једина колективна структура у Евроазији која има војну компоненту са којом Русија као лидер, настоји да ублажи спољне утицаје у њеној традиционалној зони интереса. Проблему политичко-безбедносне организације на постсовјетском простору посвећени су бројни радови аутора различитог научног, политичког, идеолошког и другог усмерења. Посебне разлике, често научно неосноване, могу се уочити по питању вредносне процене ове појаве. У њима се, у зависности од угла посматрања, могу наћи сасвим различити па и дијаметрално супротни одговори на кључне појаве, токове и перспективу организације које се стварају под окриљем Руске Федерације. Сарадња у области безбедности са другим актерима на овом простору представља један од кључних аспеката анализе у овом раду. Међутим, Шангајска организација за сарадњу, као регионална међународна организација, представља наставак сарадње држава у оквиру „Шангајске петорке“, савеза који је настао 1996. године на основу споразума између Кине, Русије, Казахстана, Киргистана и Таџикистана о јачању поверења у војној области и граничним регионима⁵⁵ и споразума о узајамном смањењу војних снага на границама потписаног у Москви 1997. године.⁵⁶ На самиту у Шангају, 2001. године, потписана је „Декларација о формирању Шангајске организације за сарадњу“⁵⁷. Истовремено је потписана и „Шангајска конвенција о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма“⁵⁸, на основу које је омогућено касније потписивање Споразума о Регионалној антитерористичкој структури (РАТС) 2002. године⁵⁹ и отварање њеног седишта у Ташкенту 2004. године, чиме је борба против „три зла“ добила свој оперативни инструмент. У Почетку ШОС као регионална организација настала је у тежњи држава, да заједнички решавају питања безбедности и јачају мере

⁵⁴ Детаљнију листу регионалних организација видети у: Alyson J.K. Bailes, Andrew Cottey, *Regional security cooperation in the early 21st century*, SIPRI Year book, Stockholm, 2006, pp. 196-197.

⁵⁵ *Соглашения об укреплении доверия в военной области в районе границы* (Шанхай 26.04.1996), Споразум је потписан у Шангају и по томе је добио име „Шангајска петорка“ Интернет: <https://base.garant.ru/1156359/> (приступљено: 25.01.2026.)

⁵⁶ *Соглашения о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы* (Москва 24. 04. 1997). Интернет: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=03436&ogl=all> (приступљено: 25.01.2026.)

Овим споразумом релаксирале су границе између Кине и њених суседа у Централној Азији. Јединице су повучене у унутрашњост земаља (у РФ већином су расформиране), ослобођене су велике количине наоружања што је свима ишло у прилог, поготово Русији и државама Централне Азије које су, у то време, биле у великој економској кризи. Кина је преместила снаге на Тибет и у поморски појас.

⁵⁷ *Декларация о создании Шанхайской организации сотрудничества* (Шанхай 15.06.2001) <https://rus.sectesco.org/20010615/1608450.html> (приступљено: 25.01.2026.). На самиту у Шангају, Организацији је приступила и Република Узбекистан.

⁵⁸ *Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*, (Шанхай 15.06.2001) <https://rus.sectesco.org/20010615/1608470.html> (приступљено: 25.01.2026.). У преамбули ове Конвенције дефинисан „непријатељ“ односно уведен термин „три зла“: тероризам, сепаратизам и екстремизам.

⁵⁹ *Соглашение между государствами-членами Шанхайской организации сотрудничества о Региональной антитеррористической структуре* (Санкт Петербург 07.06.2002), <https://rus.sectesco.org/20020607/1608541.htm> (приступљено: 25.01.2026.)

поверења у граничном појасу, да би се касније делатност проширила на област политичке, економске, културне и хуманитарне сарадње.⁶⁰

*Регионална сарадња у сфери безбедности крајем XX века и у XXI веку не може у потпуности да замени активности држава или одлуке Савета безбедности УН, али их може допуњавати - то је реалност која дотиче већину земаља света. Од 1945. године, а посебно од почетка деведесетих година XX века, регионализам и регионална сарадња постале су карактеристике светске политике.*⁶¹ Крај Хладног рата и развој глобализације иницирали су тзв. „нови регионализам“ који је праћен формирањем низа облика регионалне сарадње.⁶²

Важан аспект овог развојног процеса, постала је и сарадња у области безбедности. Ова сарадња је у сталном развоју и обухвата цео спектар проблема безбедности. Она комбинује инструменте који су у вези са безбедношћу и који нису у вези са њом, у стратешким и практичним циљевима. Ово указује на то да у XXI веку, регионалне организације колективне безбедности могу помоћи у изградњи глобалне безбедносне заједнице. Најуспешнију *регионалну безбедносну интеграцију* данас имамо само у Европи, где је присутна најразгранатија мрежа међународних (владиних) организација. Организација Договора о колективној безбедности представља регионални војни савез држава са постсовјетског простора, формирана с циљем заштите националне безбедности држава чланица.

Дакле, анализирајући прво појединачно динамику и ефекте ова два интеграциона процеса, а потом и њихов међусобни однос, поставља се истраживачко питање: ***Да ли се у периоду 2001–2016 (посебно 2014–2016) Организација Уговора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу могу посматрати као регионални безбедносни комплекс у коме доминација Руске Федерације и различите перцепције претњи држава чланица значајно ограничавају могућност регионалне безбедносне интеграције?***

На основу формулисаног истраживачког питања, у наредном делу биће разрађени предмет и циљ дисертације, као и хипотезе и методолошки приступ истраживања докторске дисертације.

II. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Урушавање биполарног поретка и дезинтеграција Совјетског Савеза иницијално су у академским и политичким круговима генерисали оптимизам у погледу успостављања тзв. „либералног мира“.⁶³ Овај тектонски историјски догађај означио је крај једне епохе и, према тумачењима која су следила Фукујамину тезу о „крају историје“, требало је да отвори врата универзализацији безбедности и сарадње.⁶⁴ Међутим, уместо успостављања хармоничне безбедносне заједнице „од Ванкувера до Владивостока“, постхладноратовски период, који Ричард Саква (Richard Sakwa) дефинише као епоху „изгубљеног мира“, донео

⁶⁰ Юлия Никитина, *ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности*, Москва, Navona, 2009, стр. 85.

⁶¹ Alyson J.K. Bailes, Andrew Cottey, оп. цит, р. 195.

⁶² Душко Лопандић, Јасминка Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет у Србији, Београд, 2010, стр. 17.

⁶³ Џон Миршајмер у књизи *Велика заблуда: либерални снови и међународна реалност*, анализира овај период „униполарног тренутка“ као време када су западне елите, под утицајем оптимизма о „крају историје“, усвојиле стратегију „либералне хегемоније“. Ова стратегија се ослањала на тријадну „либералног мира“ (ширење демократије, економска међузависност и међународне институције) као универзалну формулу за стабилност. Миршајмер, међутим, ову веру назива „великом заблудом“, тврдећи да је покушај наметања либералних вредности осуђен на пропаст јер игнорише доминантну снагу национализма и реалистичку логику опстанка у анархичном међународном систему. Детаљније видети у: Џон Миршајмер, *Велика заблуда: либерални снови и међународна реалност*, ЦИРСД, Београд, 2019.

⁶⁴ Критику овог приступа видети у: Џон Миршајмер, *Велика заблуда: либерални снови и међународна реалност*, ЦИРСД, Београд, 2019, стр. 120-125.

је нову врсту структурне нестабилности.⁶⁵ Ову драматичну промену можда најсликовитије описује чувена изјава руског председника Владимира Путина (Владимир Владимирович Путин) из 2005. године, у којој је распад СССР окарактерисао као „највећу геополитичку катастрофу 20. века.“⁶⁶ Међутим, континуирано јачање и проширење западног војног савеза (НАТО) ка границама Русије, вођено стратегијом коју је Џон Миршајмер (John Joseph Mearsheimer) назвао „либералном хегемонијом“, на Истоку је перципирано, не само као ширење зоне нестабилности, већ и као егзистенцијална претња и извор дубоке несигурности.⁶⁷

Још је у осамнаестом веку Имануел Кант писао да је владавина „правног принципа“ извор забране употребе силе у сукобљавању интереса међу народима. Вођен овим принципом, Кант је писао о неопходности успостављања „вечног мира“ међу народима „уједињавањем свих народа помоћу међународног уговора“⁶⁸, тј. он је видео начин учвршћивања међународне безбедности у остваривању веза између држава у тој области, што подразумева систем колективне безбедности. Ово указује на то да је колективна безбедност као идеја постојала у облику теоријских радова и раније него што је почела да се реализује. Колективна безбедност је, дакле, „систем за заштиту универзалних и заједничких вредности, који је (бар на речима) најшире прихваћен и који се непрекидно покушава остварити и усавршити“.⁶⁹ Реализација идеје колективне безбедности ојачала је у току Првог светског рата, јер је, према неким ауторима, до рата дошло због нестабилности система равнотеже снага на којем су раније били засновани међународни односи у Европи.⁷⁰ Наиме, радило се о потреби да се тај систем замени другим системом, који се не би задовољавао изједначеношћу снага, већ би увек обезбеђивао премоћ оних чланица међународне заједнице које бране мир и безбедност.⁷¹ Главни заговорник реализације система колективне безбедности био је тадашњи амерички председник Вудро Вилсон. Као либерал, сматрао је да је политика равнотеже снага неморална због тога што нарушава демократију и национално самоопредељење. Сматрао је да је равнотежа снага: „...стари и зао поредак који је преовлађивао пре овог рата. Равнотежа снага је нешто без чега можемо у будућности.“⁷²

Како сматра Стеван Недељковић у својој монографији *„Равнотежа моћи- од Тукидида до Трампа“*: „равнотежа моћи је филозофско – теоријска замисао помоћу које теоретичари међународних односа настоје да објасне стварност ... полазна основа сваког

⁶⁵ Richard Sakwa, *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*. New Haven: Yale University Press, 2023, pp, 1-15.

⁶⁶ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, Интернет: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931> Интернет: (приступљено 25.12.2025. године)

⁶⁷ Под „либералном хегемонијом“ Миршајмер подразумева амбициозну спољнополитичку стратегију којом Сједињене Државе настоје да преобликују међународни поредак, што аутор види као подухват осуђен на неуспех. Према његовом мишљењу, овај приступ игнорише фундаменталну чињеницу да су људи примарно мотивисани национализмом и императивом опстанка, а не универзалним либералним вредностима. Миршајмер тврди да је управо примена ове стратегије директно испровоцирала сукоб у Украјини кроз ширење НАТО, док је истовремено, услед погрешне претпоставке да економска међузависност може надјачати безбедносну логику, омогућила успон Кине као стратешког ривала. Уместо наставка оваквих „крсташких ратова“ који воде у велику заблуду, он заговара усвајање политике уздржаности (*Restraint*), која уважава реалност равнотеже снага и ограничења која национализам поставља пред велике силе. Видети у: Џон Миршајмер, *Велика заблуда: либерални снови и међународна реалност*, оп. цит стр. 1-17, 47-82, 153-187, 189-217, 219-229.

⁶⁸ Имануел Кант, *Вечни мир: филозофски нацрт*, Гутенбергова галаксија, Ваљево, 1995, у: Радмила Накарада, *Текстови за студије мира*, ФПН, Београд, 2008, стр. 45 – 48.

⁶⁹ Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 377.

⁷⁰ Обрад Рачић, *Уједињене нације – између моћи и права*, Службени гласник, Београд, 2010. стр. 21.

⁷¹ Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, оп. цит., стр. 376-377.

⁷² Наведено према: Џозеф С. Нај, *Како разумевати међународне сукобе*, стр. 123.

разумног промишљања државника о постојећем стању у међународном поретку и будућој стратегији деловања на међународној позорници.“⁷³ Основна претпоставка система равнотеже снага је та, да ће држава у складу са својим интересима, кроз самопомоћ у циљу сопствене заштите, формирати коалиције да би неутралисала друге и да ће тако постигнута равнотежа спречити рат.⁷⁴

Крај Хладног рата и урушавање Совјетског Савеза створили су нову безбедносну и политичку стварност у Евроазији. Демонтирањем јединственог система одбране и распадом заједничког институционалног и инфраструктурног простора, државе настале на територији бившег СССР су се суочиле са двоструким изазовом: потребом да изграде сопствене националне безбедносне капацитете и потребом да управљају ризицима који су по својој природи регионални и међудржавни. Истовремено, убрзани процеси глобализације и пораст транснационалних претњи (тероризам, организовани криминал, нелегалне миграције, шверц оружја и дроге) додатно су нагласили ограничења изолованог деловања појединачних држава, нарочито оних са slabим институционалним капацитетима. У таквим околностима, интеграциони процеси на постсовјетском простору (региону) добијају посебан значај. Они се развијају у више домена и кроз више организационих формата: од економских интеграција (Заједница независних држава (ЗНД), Царинска унија, Евроазијска економска заједница (ЕврАзЕС), Евроазијска економска унија (ЕАЕУ))⁷⁵, преко алтернативних и конкурентних регионалних иницијатива (нпр. Организација за демократију и економски развој-ГУАМ), до ширих политичко-економских формата у које је укључена Руска Федерација (нпр. БРИКС). Међутим, посебну тежину у посматраном периоду имају безбедносне интеграције, пре свега Организација Договора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу, које представљају кључне институционалне механизме за координацију политика, управљање кризама и стабилизацију односа у региону.

Истраживачки проблем ове дисертације произилази из потребе да се објасни суштина и логика развоја наведених регионалних безбедносних интеграција у периоду 2001–2016. године (са посебним освртом на период од 2014 – 2016): који су њихови стварни донети и ограничења, које функције испуњавају за државе чланице, и на који начин се њихово деловање уклапа у ширу безбедносну архитектуру Евроазије. Посебан акценат ставља се на улогу Руске Федерације као кључног актера у овим процесима, али и на варијације интереса и понашања осталих држава чланица, које значајно утичу на степен интеграције и практичне ефекте организација. Поред унутаррегионалне димензије, проблематизација безбедносних интеграција на постсовјетском простору подразумева и анализу њихових односа са другим актерима и организацијама, пре свега са НАТО, ОЕБС и системом Уједињених нација, као и са интеграционим процесима у економској сфери. Ови односи утичу на перцепцију претњи, на институционално позиционирање ОДКБ и ШОС, као и на развој конкретних механизма сарадње или супарништва у посматраном периоду.

Формулисање истраживачког проблема омогућило је прецизирање предмета и циља дисертације. Стога, **предмет истраживања** докторске дисертације чини анализа Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ) и Шангајске организације за сарадњу (ШОС) као два најзначајнија облика регионалне безбедносне интеграције на

⁷³ Стеван Недељковић Равнотежа моћи од Тукидида до Трампа, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Академска књига, Нови Сад, 2025. стр. 39.

⁷⁴ Чарлс Кегли, Јудин Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Дипломатска академија, Факултет политичких наука, Београд, 2004, стр. 837.

⁷⁵ Детаљније у: Детаљније видети у: Божидар Кнежевић, Сенка Павловић, „Савремени процеси евроазијских економских интеграција“, *Међународна политика*, стр. 82-87.

постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године, са посебним освртом на период 2014–2016. године. Ове организације, као институционални оквири за координацију безбедносних политика и заједничко реаговање на претње, представљају основне компоненте система безбедности у Евроазији, који је у периоду након распада Совјетског Савеза био предмет значајних трансформација. У фокусу истраживања налази се анализа структуре, принципа функционисања и механизма деловања ОДКБ и ШОС, као и процена њихове улоге у одржавању регионалне стабилности и обезбеђивању безбедности држава чланица. Истраживање се посебно бави питањем степена интеграције безбедносних политика унутар ових организација и могућностима њиховог деловања у условима различитих националних интереса, геополитичких притисака и утицаја Русије као доминантне силе у региону.

Са становишта теоријског утемељења, централни аналитички оквир истраживања представља *теорија регионалног безбедносног комплекса*, допуњена концептом *безбедносне дилеме савезништва* и *поставкама реалистичке дипломатије као инструмент моћи*.⁷⁶ Наведени теоријски приступ омогућава систематско и кохерентно објашњење образаца понашања држава, динамике савезништва, процеса институционализације безбедносне сарадње и односа моћи на постсовјетском простору (региону). Наравно, други теоријски приступи биће коришћени комплементарно, али наведени оквир представља основну аналитичку матрицу истраживања, будући да најпотпуније објашњава структурне и политичке услове настанка и трансформације регионалних безбедносних интеграција.

Концепт *регионалних безбедносних комплекса* формулисао је Бери Бузан почетком деведесетих година, док је његову најразрађенију теоријску форму, заједно са Оле Вивером (*Ole Waever*), представио у студији *Regions and Powers*. Полазна претпоставка овог приступа јесте да безбедност није равномерно распоређена у међународном систему, већ се у значајној мери структурира унутар географски ограничених простора у којима су актери интензивно међусобно повезани.⁷⁷ *Регионални безбедносни комплекс* може се разумети као група држава чији су безбедносни изазови, претње и перцепције у толикој мери испреплетени да их није могуће анализирати одвојено, без уважавања регионалног контекста.⁷⁸ Управо степен безбедносне међузависности представља кључни критеријум за идентификацију једног комплекса, док је однос према актерима изван региона обично обележен релативно нижим степеном непосредне безбедносне интеракције.⁷⁹ Теорија регионалних безбедносних комплекса (у даљем тексту ТРБК) омогућава вишеслојну анализу безбедности: од унутрашњих карактеристика појединачних држава, преко образаца међудржавних односа унутар комплекса, до односа са суседним регионима и утицаја глобалних сила на његову структуру и трансформацију. На тај начин регион се посматра као подструктура међународног система, у којој се укрштају локалне динамике и шире системске силе.

Ова теорија омогућава анализу ОДКБ и ШОС не као изолованих организација, већ као делова ширег регионалног система безбедности у коме су државе чланице међусобно зависне и у коме се безбедносна политика једне државе одражава на безбедност других. У складу са овим оквиром, предмет истраживања подразумева испитивање да ли се ОДКБ и ШОС могу сматрати елементима једног регионалног безбедносног комплекса, у којем је

⁷⁶ Ови теоријски приступи и концептуални оквири биће детаљније објашњени у наставку овог поглавља, при чему ће бити истакнута њихова оправданост и релевантност за анализу безбедносних интеграција на постсовјетском простору (региону).

⁷⁷ Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers - The structure of international security*, оп. цит, pp. 40-89.

⁷⁸ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, оп. цит., стр. 254; Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers - The structure of international security*, pp.7-10.

⁷⁹ исто

интеграција безбедносних политика условљена не само формалним институционалним решењима, већ и реалним геополитичким односима моћи, као и различитим перцепцијама претњи држава чланица. Полазећи од наведеног теоријског оквира, дисертација постсовјетски простор (регион) посматра као специфичан регионални безбедносни комплекс у којем доминантну улогу има Руска Федерација као регионална сила. Посебна пажња посвећена је анализи трансформације безбедносних односа и интеграционих процеса након 2014. године, када долази до значајних промена у структури регионалне безбедности, интензивирања конфронтационих динамика и редефинисања односа између регионалних и глобалних актера. На тај начин, ТРБК служи као кључни аналитички инструмент за разумевање регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године.

У теоријско-аналитичком оквиру истраживања, поред теорије регионалних безбедносних комплекса, примењује се и концепт *безбедносне дилеме савезништва*, који је формулисао Глен Х. Снајдер (*Glenn H. Snyder*). Примена овог концепта омогућава анализу динамике односа унутар савезничких структура, посебно у погледу различитих перцепција претњи, степена међусобног поверења и могућности да национални интереси превагну над колективним безбедносним обавезама.⁸⁰ У контексту Организација Договора о колективној безбедности и Шангајска организација за сарадњу, концепт безбедносне дилеме савезништва посебно је релевантан за разумевање чињенице да државе чланице, упркос формално успостављеним механизмима сарадње, могу задржати различите безбедносне приоритете, различите процене ризика и претњи, као и дивергентне спољнополитичке оријентације. Овај аналитички приступ омогућава процену степена стварне интеграције безбедносних политика, као и идентификацију структурних и перцептивних фактора који ту интеграцију ограничавају. Перцепција претње представља једну од кључних детерминанти савезништва у теорији међународних односа. Класична безбедносна дилема односи се на ситуацију у којој настојање једне државе да повећа сопствену безбедност (кроз наоружавање или формирање савеза) може код других актера произвести осећај несигурности, што доводи до реципрочних мера и пораста системских тензија.⁸¹ Ова динамика произилази из неизвесности у погледу намера других држава, услед чега одбрамбене мере могу бити протумачене као потенцијално офанзивне. Глен Х. Снајдер је овај теоријски образац проширио на контекст савезничких односа, указујући да се унутар савеза јавља специфична дилема између страха од напуштања и страха од увлачења у конфликт. Управо ова тензија између обавеза и аутономије представља кључ за разумевање ограничења и унутрашњих противречности безбедносних интеграција.⁸²

Ово је посебно значајно у контексту постсовјетског простора, где се претње могу различито дефинисати: за једне државе доминантне су традиционалне војне претње и спољни утицаји, док друге више страхују од тероризма, радикализације, економске нестабилности или хибридних претњи. У таквим условима, чак и формално уређене организације као што су ОДКБ и ШОС могу имати ограничен степен интеграције, јер чланице не деле исту слику претње, што утиче на нивое координације (сарадње), солидарности и заједничког деловања. У том смислу, предмет истраживања се проширује и на испитивање у којој мери доминантна улога Руске Федерације и различите перцепције претњи међу државама чланицама утичу на карактер и дубину регионалне безбедносне интеграције у оквиру ОДКБ и ШОС. Стога овај теоријски приступ омогућава да се у анализи идентификују и разликују ситуације у којима је сарадња условљена заједничким

⁸⁰ Glenn H Snyder, „The Security Dilemma in Alliance Politics“, *World Politics*, vol. 36, no. 4, July 1984, pp. 461–495.

⁸¹ Jervis, Robert, „Cooperation under the Security Dilemma“, *World Politics*, Vol. 30, No. 2, 1978, pp. 169-176.

⁸² Glenn H Snyder, *The security dilemma in alliance politics*, оп. цит, pp. 461–495.

осећањем претње (што води ка већој интеграцији), од оних у којима различите перцепције претњи и несигурност доводе до ограничене сарадње и геополитичког уравнотежења.

У циљу свеобухватне анализе регионалних безбедносних интеграција на постсовјетском простору, у дисертацији се примењује више теоријских приступа и аналитичких оквира. Међутим, централно место у теоријској поставци рада заузима реалистички приступ дипломатији, заснован на радовима Ханса Ј. Моргентауа (*Hans J. Morgenthau*), посебно на његовом делу *Politics Among Nations* (Теорија међународне политике).⁸³ У оквиру класичног реализма, Моргентау дипломатију посматра као један од кључних инструмената националне моћи, чија је основна функција заштита и пројекција државних интереса у међународном систему. У овој дисертацији, такав приступ служи као аналитички оквир за разумевање понашања држава постсовјетског простора (региона), посебно у контексту њиховог позиционирања унутар регионалних безбедносних интеграционих процеса. Он каже да: „Дипломатија, колико год многим та професија деловала морално непривлачна, само је симптом борбе за моћ између суверених нација које покушавају да одрже регуларне и мирне међусобне односе. Ако би постојао начин да се борба за моћ забрани на међународној сцени, дипломатија би нестала сама по себи“.⁸⁴

Овај приступ омогућава анализу дипломатије као инструмента државне политике који делује у условима међународне конкуренције и асиметричне расподеле моћи. У том контексту, посебно је значајно испитати да ли и у којој мери актери постсовјетског простора у периоду 2001–2016. године (посебно у периоду од 2014.-2016.) поступају у складу са принципима реалистичке дипломатије које је формулисао Моргентау, односно да ли се њихови спољнополитички циљеви и поступци могу објаснити кроз категорије националног интереса, моћи, компромиса и политичког реализма. Наиме, Моргентауова концепција *дипломатије као инструмента моћи* заснива се на четири фундаментална правила:

- ослобађање дипломатије од идеолошког догматизма;
- дефинисање циљева спољне политике у терминима националног интереса и њихово подупирање адекватном моћи;
- сагледавање политичке сцене из перспективе других држава и њихових безбедносних интереса;
- спремност на компромис у питањима која нису од виталног значаја.⁸⁵

Поред тога, Моргентау формулише пет правила компромиса која служе као практични критеријуми за процену дипломатског деловања:

- приоритет реалне користи у односу на формално-правна или идеолошка права;
- избегавање положаја у коме је онемогућено повлачење без губитка кредибилитета или напредовање без високог ризика;
- очување аутономије у одлучивању у односу на слабије савезнике;
- разумевање оружаних снага као инструмента спољне политике;
- схватање улоге државе као активног обликовача, а не пасивног пратиоца јавног мњења.

Наведена правила у раду се примењују као аналитички критеријуми за испитивање начина на који су државе постсовјетског простора, као и регионални и глобални актери,

⁸³ Ханс Ј. Моргентау, *Теорија међународне политике*, ЦИД, Подгорица, 2014.

⁸⁴ Ханс Ј. Моргентау, *Теорија међународне политике: борба за моћ и мир*, ЦИД, Подгорица, 2014, стр. 486.

⁸⁵ Ибид, стр. 493-496.

обликовали динамику регионалних безбедносних интеграција у посматраном временском и просторном оквиру. Истовремено, њихова примена има и евалуативну функцију, будући да омогућава процену степена применљивости принципа класичног реализма и концепта дипломатије као инструмента моћи у савременој безбедносној архитектури 21. века.

На основу претходно изложеног, у дисертацији се за анализу предмета истраживања примењује трослојни приступ (микро–мезо–макро ниво), који омогућава истовремено сагледавање регионалне безбедносне архитектуре на различитим аналитичким нивоима. На макро нивоу разматра се шира структура постсовјетског простора и дугорочни развој интеграционих механизма у оквиру теоријског оквира регионалних безбедносних комплекса (ТРБК). Мезо ниво анализе усмерен је на конкретне регионалне безбедносне изазове и обрасце интеракције између држава постсовјетског простора, посебно у контексту њиховог позиционирања унутар савезничких и интеграционих аранжмана. У том контексту примењује се концепт безбедносне дилеме савезништва Глена Х. Снајдера како би се испитале тензије између страха од напуштања и страха од увлачења у конфликт, као и њихов утицај на динамику конфронтације и сарадње у региону. Микро ниво омогућава анализу специфичних догађаја, трансформација и одлука појединих актера, у складу са принципима реалистичке теорије међународних односа Ханса Моргентауа, како би се оценило деловање интеграционих структура у конкретним кризним ситуацијама.

Временски оквир предмета истраживања постављен је од 2001. године, од када се назире почетак стабилизације и изградње региона, што је утицало на нову геостратешку димензију посматраног простора. Оправданост избора 2001. године као полазне тачке проистиче из тадашњих догађаја који су означили почетак дубљих интеграција: прво, потписивање Декларације о Шангајској организацији за сарадњу; друго, терористички напади на САД 11. септембра, који су убрзали глобалну координацију у борби против тероризма и довели до трансформације ОДКБ-а у организацију са сталном војном компонентом; треће, оснивање секретаријата ШОС-а у Пекингу 2003. године, што је потврдило намеру интеграционих структура да сарађују са суседним регионима и актерима.

Унутар овог периода могу се издвојити две аналитичке фазе. Прва фаза (2001–2013) обухвата иницијалну институционализацију и релативну стабилизацију интеграционих механизма, уз појаву првих озбиљних безбедносних изазова, међу којима се посебно истиче интервенција Русије у Грузији 2008. године. Друга фаза (2014–2016) представља период појачане безбедносне динамике и структурних поремећаја, услед кризе у Украјини и анексије Крима, ступања на снагу Евроазијске економске уније 2015. године и усвајања новог Стратешког концепта ОДКБ 2016. године.

Иако је читав период од 2001. до 2016. године релевантан за сагледавање институционалног развоја ШОС-а и ОДКБ-а, фокус истраживања стављен је на 2014–2016. године као критични тест отпорности, адаптивности и стварних домета регионалних безбедносних интеграција. Завршна тачка истраживања, 14. октобар 2016. године, усвајање новог Стратешког концепта ОДКБ-а, обележава почетак нове фазе развоја безбедносне архитектуре и представља полазну основу за прогнозу даљих процеса.

Просторно, анализа у дисертацији обухвата области бившег Совјетског Савеза и земаља у његовом окружењу. Радни појам „постсовјетски простор“ надовезује се на концепт регионалних безбедносних комплекса Бузана и Вивера, где се региони у међународној безбедности не третирају као очигледне географске јединице, већ као структуре препознатљиве кроз релативно стабилне обрасце безбедносне међузависности и артикулације претњи и интереса. У том смислу, у дисертацији „постсовјетски простор“ користиће се као аналитичка категорија за територију у којој су безбедносне динамике током посматраног периода биле довољно међузависне да омогуће њихово заједничко посматрање, нарочито кроз анализу руске политике према Заједници независних држава и концепту „блиског иностранства“, као и настојања да се унутар тог простора утврди сфера

специфичних интереса и утицаја.⁸⁶ Посебан фокус биће на државама насталим распадом СССР-а, Кини као кључном играчу у источној Евроазији, као и на региону Блиског истока као традиционално нестабилном подручју. Такође, анализираће се и односи са државама Западне Европе, ради бољег сагледавања спољнополитичког контекста и утицаја на безбедносне интеракције у постсовјетском региону.

Основни циљ истраживања је научно објашњење настанка, развоја и ефеката безбедносних интеграција на постсовјетском простору у периоду 2001–2016. године. Посебни циљеви истраживања су: (1) систематизација институционалне еволуције ОДКБ и ШОС и идентификација кључних етапа развоја; (2) анализа механизма сарадње (нормативних, организационих и практичних) и њихове функционалне улоге; (3) процена домета и ограничења интеграција у управљању регионалним безбедносним изазовима; (4) анализа улоге Руске Федерације као неформалног лидера и оцена начина на који се њени интереси преламају кроз институционалне оквире; (5) упоредна анализа ОДКБ и ШОС у погледу институционалног дизајна, географског домета и безбедносних функција; (6) анализа односа ових организација са другим актерима и организацијама међународне безбедносне архитектуре (пре свега НАТО, ОЕБС и УН) у посматраном периоду; (7) анализа утицаја регионалне безбедносне структуре (ТРБК) на избор модела интеграције и њихову ефикасност (8) проучавање улоге перцепције претње и логике безбедносне дилеме у обликовању савезничких избора и безбедносне сарадње у региону; (9) Проучавање примене реалистичке дипломатије као инструмента моћи у одлукама држава у региону, као показатеља реалполитичког понашања и прагматичног остваривања националних интереса.

III. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ ЋЕ СЕ ПОЛАЗИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ

1.3. Полазне хипотезе у истраживању

1.3.1. Општа хипотеза истраживања

Регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору у периоду 2001–2016. године, институционализоване кроз ОДКБ и ШОС, имају ограничену способност интегрисаног регионалног безбедносног управљања. Ниво њихове функционалности условљен је асиметричном расподелом моћи, доминантном улогом Руске Федерације и различитим перцепцијама претњи међу државама чланицама, посебно израженим у периоду 2014–2016. године.

1.3.2. Посебне хипотезе истраживања

Прва посебна хипотеза

Постсовјетски простор функционише као регионални безбедносни комплекс у којем доминантна позиција Руске Федерације структурно утиче на степен институционалне кохезије и координације у оквиру безбедносних интеграција.

Друга посебна хипотеза

Различите перцепције безбедносних претњи међу државама чланицама ОДКБ и ШОС ограничавају ниво међусобног поверења и успоравају развој дубљих облика безбедносне интеграције.

⁸⁶ Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, оп. цит, стр. 83-85, 131; Barry Buzan and Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, pp. 397, 403-408.

Трећа посебна хипотеза

Национални интереси држава чланица и неједнак однос политичке, економске и војне моћи доводе до инструментализације безбедносних интеграција у функцији очувања позиције водећих актера.

Четврта посебна хипотеза

ОДКБ и ШОС представљају различите моделе регионалних безбедносних интеграција: ОДКБ је усмерена ка унутаррегионалној војно-безбедносној координацији постсовјетског простора, док ШОС делује као шири евроазијски политичко-безбедносни формат са ограниченим степеном институционалне интеграције.

1.3.3. Појединачне хипотезе

Прва појединачна хипотеза

Интервенција Руске Федерације у Грузији 2008. године показала је да регионалне безбедносне интеграције на постсовјетском простору немају капацитет интегрисаног институционалног реаговања у условима кризе високог интензитета.

Индикатори:

- одсуство формалне заједничке одлуке ОДКБ
- изостанак координисаног институционалног деловања
- различити ставови држава чланица
- реакције ШОС у кризном периоду

Извори:

- званични документи и саопштења ОДКБ и ШОС
- изјаве државних представника
- извештаји међународних безбедносних института
- релевантна научна литература

Друга појединачна хипотеза

Украјинска криза 2014. године продубила је безбедносне дилеме унутар постсовјетског простора и потврдила ограничену способност безбедносних интеграција за јединствено институционално деловање.

Индикатори:

- одсуство формалног регионалног ангажовања
- различите позиције држава чланица
- интензивирање војних вежби након 2014.
- динамика односа према НАТО и ЕУ

Извори:

- документи ОДКБ и ШОС (2014–2016)
- подаци о војним активностима
- извештаји међународних организација
- академске анализе украјинске кризе

Трећа појединачна хипотеза

Период 2014–2016. године представља критични тест функционалности регионалних безбедносних интеграција, у којем се показује да ОДКБ и ШОС делују пре свега као

механизми политичке координације и геополитичког позиционирања, а не као интегрисани систем регионалног безбедносног управљања.

Индикатори:

- број и карактер заједничких активности
- степен институционалне координације
- институционалне реформе и проширења
- однос према спољним актерима (НАТО, ЕУ, ОЕБС, УН)

Извори:

- програмски и стратешки документи
- статистички подаци о активностима
- извештаји међународних организација
- научне анализе и монографије

IV. МЕТОДЕ КОЈЕ ЋЕ СЕ ПРИМЕНИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ

За потребе истраживања биће прикупљен и анализиран широк корпус писаних и мултимедијалних извора. Посебна пажња биће посвећена званичним државним актима, међународним споразумима, стратегијским документима из области безбедности, извештајима међународних организација, као и релевантној научној литератури. Предвиђено је да се примарно користи секундарна анализа података, која подразумева систематску критичку анализу и интерпретацију постојећих података, ради приказа регионалних безбедносних интеграција и активности ОДКБ и ШОС у периоду 2001-2016. године са посебним освртом на период 2014-2016. године.

Први критеријум класификације коришћене литературе односи се на језик на којем су написани радови и званични документи држава постсовјетског простора (руски и други), како би се идентификовао степен институционалног интереса и потребе за безбедносним регионалним повезивањем. Радови на енглеском и руском језику коришћени су ради објашњења теоријског оквира, као и ради анализе различитих приступа безбедносним интеграцијама, а груписани су у три опште теоријске категорије: реализм, либерализам и институционализам. На основу овог критеријума научни радови разматрани су и као: 1) афирмативни према интеграцијама, 2) критички према интеграцијама, и 3) неутрални.

Други критеријум класификације односи се на тип документа или извора и његову улогу у истраживању. Разматрани су: 1) институционални документи и званични извештаји организација као што су ОДКБ и ШОС, 2) академски радови и студије посвећене безбедносним интеграцијама и регионалним комплексима, и 3) аналитички и политички коментари који приказују спољнополитичке стратегије држава постсовјетског простора.

Трећи критеријум заснован је на временском оквиру обрађених извора, где су радови класификовани у три групе:

i. радови који разматрају безбедносне интеграције и геополитичке односе у раном постсовјетском периоду, са нагласком на формирање првих институционалних механизма;

ii. радови који анализирају период интензивнијег развоја интеграција, укључујући институционалну консолидацију ОДКБ и формирање и проширење ШОС;

iii. радови који су усмерени на период 2014–2016. године, односно на фазу у којој су регионалне безбедносне интеграције биле изложене озбиљним безбедносним изазовима и представљале предмет тестирања своје функционалности и институционалне кохезије.

Анализа ће се спроводити у складу са изабраним теоријским концептима, и за потребе истраживања планирано је коришћење студије случаја, која ће омогућити дубље разматрање функција ОДКБ и ШОС у управљању регионалним безбедносним изазовима, као и анализу комплементарности два интеграциона модела.

Методолошки приступ биће заснован на триангулацији теорија и података, комбинујући:

- i. квалитативну анализу докумената и стратегија држава чланица и међународних организација (ОДКБ, ШОС, УН, НАТО, ЕУ);
- ii. квантитативну анализу статистичких података о активностима и заједничким иницијативама држава чланица;
- iii. полу-структурисане интервјуе са стручњацима из области безбедности, као и са актерима који су упознати са динамиком регионалних безбедносних интеграција.

Применом полу-структурисаних интервјуа, ће омогућити прикупљање квалитативних података који ће се систематизовати и упоредити са другим изворима. Такође биће примењена критичка анализа дискурса ради испитивања значења и контекста докумената и извештаја, што ће омогућити систематско разматрање улоге ОДКБ и ШОС у регионалној безбедносној архитектури, као и анализу институционалних капацитета и ограничења. Комбиновани методолошки приступ планира се како би се обезбедила холистичка анализа предмета истраживања, интегрисали квалитативни и квантитативни подаци и обезбедили поуздани закључци о динамици и ефектима безбедносних интеграција на постсовјетском простору.

V. САДРЖАЈ ДИСЕРТАЦИЈЕ

УВОД

1.1. Предмет и циљ докторске дисертације

1.1.1. Предмет истраживања

1.1.2. Временски и просторни оквир истраживања

1.1.3. Истраживачко питање

1.1.6. Три нивоа анализе

1.2. Научни и друштвени значај истраживања

1.2.1. Научни значај истраживања

1.2.2. Друштвени значај истраживања

1.3. Полазне хипотезе у истраживању

1.3.1. Општа хипотеза истраживања

1.3.2. Посебне хипотезе истраживања

1.3.3. Појединачне хипотезе истраживања

1.4. Методе примењене у истраживању

1.5. Преглед и класификација коришћене литературе

II ТЕОРИЈСКО-ПОЈМОВНИ ОКВИР ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Појмовно дефинисање безбедносних интеграција

2.1.1. Врсте безбедносних интеграција

2.1.2. Разлика између регионалне интеграције и регионалне сарадње

2.1.3. Појмонвно дефинисање колективне безбедности

2.1.3. Појмонвно дефинисање региона

2.2. Особености постсовјетског безбедносног простора

2.2.1. Државе и региони укључени у интеграције

2.2.2. Разлози за интеграцију

2.2.3. Регионални и међународни изазови (2014-2016)

2.3. Појмовно одређење регионалних безбедносних интеграција

2.3.1. Појмовно дефинисање регионалних безбедносних интеграција

2.4. Изабрани теоријски оквир дисертације

2.4.1. Безбедносна међузависност у Евроазији: Примена Бузанове и Вејверове матрице

2.4.2. Безбедносна дилема савезништва Глена Х. Снајдера

2.4.3. Национални интерес и принципи дипломатије: концепт дипломатије као инструмента моћи у оквиру класичног реализма Ханса Моргентауа.

III ПОСТСОВЈЕТСКИ ПРОСТОР И УТИЦАЈ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НА ЕВРОАЗИЈСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

3.1. Постсовјетски простор као политички, економски и безбедносни регион

3.1.1. Историјско-институционални континуитет постсовјетског простора

3.1.2. Унутрашња хетерогеност постсовјетског простора

3.1.3. Постсовјетски простор као специфичан безбедносни регион

3.2. Подрегионалне целине постсовјетског простора

3.2.1. Источна Европа

3.2.2. Кавказ

3.2.3. Централна Азија

3.3. Евроазијске интеграције као институционални оквир регионалних процеса

3.3.1. Заједница независних држава (ЗНД)

- 3.3.2. Царинска унија
- 3.3.3. Евроазијска економска заједница (ЕврАзЕС)
- 3.3.4. Евроазијска економска унија
- 3.4. Алтернативни и конкурентни интеграциони формати
- 3.4.1. Организација за демократију и економски развој-ГУАМ
- 3.4.2. БРИКС
- 3.5. Евроазијске интеграције као контекст развоја безбедносних интеграција
- 3.5.1. Однос економских и безбедносних интеграција
- 3.5.2. Ограничења и дometи евроазијских интеграционих процеса

IV ОРГАНИЗАЦИЈА ДОГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ: ДИНАМИКА И ЕФЕКТИ РАЗВОЈА (2001–2016)

- 4.1. Историјат настанка и институционални развој ОДКБ
- 4.1.1. Порекло ОДКБ и трансформација од Уговора до организације
- 4.1.2. Институционална еволуција ОДКБ у периоду 2001–2016
- 4.2. Унутрашња структура и механизми функционисања ОДКБ
- 4.2.1. Органи и механизми одлучивања
- 4.2.2. Облици деловања и инструменти колективне безбедности
- 4.3. Државе чланице ОДКБ: аналитички профили
- 4.3.1. Економска моћ држава чланица
- 4.3.2. Војни капацитети и одбрамбени потенцијали
- 4.3.3. Елементи меке моћи и политички утицај
- 4.3.4. Интереси и нивои ангажовања држава чланица у оквиру ОДКБ
- 4.4. ОДКБ у регионалном и међународном безбедносном окружењу
- 4.4.1. Однос ОДКБ и НАТО
- 4.4.2. Однос ОДКБ и ОЕБС
- 4.4.3. Однос ОДКБ и Уједињених нација
- 4.5. Ефекти деловања ОДКБ на регионалну безбедност (2001–2016)

V ШАНГАЈСКА ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА САРАДЊУ И ОДКБ У ЕВРОАЗИЈСКОЈ БЕЗБЕДНОСНОЈ АРХИТЕКТУРИ (2001–2016)

- 5.1. Настанак и институционални развој ШОС
- 5.1.1. „Шангајска петорка“ као основа безбедносне координације

- 5.1.2. Трансформација у ШОС и проширење мандата
- 5.1.3. Основне области деловања ШОС (безбедност, политика, економија)
- 5.2. Безбедносна димензија ШОС
 - 5.2.1. Регионална антитерористичка структура (РАТС): улога и механизми
 - 5.2.2. Сарадња Русије и Кине у оквиру ШОС
 - 5.2.3. Позиције и улога централноазијских држава
- 5.3. Институционални односи ОДКБ и ШОС
 - 5.3.1. Различити нивои и модели безбедносних интеграција
 - 5.3.2. Географски обухват и функционалне разлике
 - 5.3.3. Улога Руске Федерације у оба формата
- 5.4. Два модела евроазијских безбедносних интеграција
 - 5.4.1. Постсовјетски модел интеграције (ОДКБ)
 - 5.4.2. Континентални модел интеграције (ШОС)
 - 5.4.3. Комплементарност и паралелно деловање два формата
 - 5.4.4. Интервенција Русије у Грузији (2008) и утицај на дестабилизацију регионалних безбедносних интеграционих напора
 - 5.4.5. Украјинска криза (2014) као катализатор безбедносних дилема и реакција ОДКБ
- 5.5. Домети и ограничења ОДКБ и ШОС у управљању регионалним безбедносним изазовима (2014–2016)

VI. АНАЛИЗА БЕЗБЕДНОСНИХ ИНТЕГРАЦИЈА НА ПОСТСОВЈЕТСКОМ ПРОСТОРУ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ОДАБРАНИХ ТЕОРИЈСКИХ КОНЦЕПАТА

- 6.1. Постсовјетски простор као регионални безбедносни комплекс
 - 6.1.1. Структура регионалног безбедносног комплекса постсовјетског простора
 - 6.1.2. Главни актери и центри моћи у регионалном безбедносном комплексу
 - 6.1.3. Улога Руске Федерације у регионалном безбедносном комплексу
 - 6.1.4. Улога ОДКБ и ШОС у артикулацији регионалних безбедносних односа
 - 6.1.5. Промене у регионалној безбедносној динамици након 2014. године
- 6.2. Безбедносна дилема савезништва и унутаррегионално поверење
 - 6.2.1. Перцепција безбедносних претњи међу државама постсовјетског простора
 - 6.2.4. Безбедносне интеграције као одговор на унутрашње и спољне безбедносне изазове

- 6.3.1. Национални интереси држава чланица у оквиру безбедносних интеграција
 - 6.3.2. Однос моћи и компромиса у функционисању ОДКБ и ШОС
 - 6.3.4. Рационалност дипломатског деловања у периоду 2014–2016
 - 6.4. Период 2014–2016. године као тест функционалности безбедносних интеграција
 - 6.4.1. Безбедносне интеграције као стабилизујући механизам
 - 6.4.2. Ограничења институционалног одговора безбедносних организација
- VII МЕЋУЗАВИСНОСТ ОДКБ И АКТЕРА МЕЋУНАРОДНЕ БЕЗБЕДНОСНЕ АРХИТЕКТУРЕ (2001–2016)**
- 7.1. ОДКБ у ширем систему међународне безбедносне архитектуре
 - 7.1.1. Место и улога ОДКБ у постхладноратовском безбедносном поретку
 - 7.1.2. Институционални идентитет и безбедносни мандат ОДКБ
 - 7.2. Односи ОДКБ и НАТО-а
 - 7.2.1. Институционална конкуренција и супротстављени безбедносни концепти
 - 7.2.2. Перцепција проширења НАТО-а као безбедносног изазова
 - 7.2.3. Ограничени облици дијалога и сарадње
 - 7.3. Односи ОДКБ и ОЕБС-а
 - 7.3.1. Комплементарност и преклапање безбедносних надлежности
 - 7.3.2. Улога ОЕБС-а у управљању кризама на постсовјетском простору
 - 7.3.3. Институционалне тензије и ограничења сарадње
 - 7.4. Односи ОДКБ и Уједињених нација
 - 7.4.1. Правни и политички оквир сарадње са УН
 - 7.4.2. ОДКБ и систем колективне безбедности УН
 - 7.4.3. Легитимитет и међународна видљивост ОДКБ
 - 7.5. Односи ОДКБ и Европске уније
 - 7.5.1. Безбедносна и политичка улога ЕУ на постсовјетском простору
 - 7.5.2. Утицај европских политика суседства на регионалну безбедност
 - 7.5.3. Ограничења институционалног дијалога ОДКБ–ЕУ
 - 7.6. Утицај спољних актера на развој безбедносних интеграција
 - 7.6.1. Перцепција претњи и безбедносне дилеме
 - 7.6.2. Спољни притисци и унутрашња кохезија ОДКБ

7.6.3. Стратегије позиционирања ОДКБ у односу на конкурентне безбедносне формате

VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

8.1. Теоријски и емпиријски доприноси докторске дисертације

8.1.1. Допринос разумевању безбедносних интеграција изван евроатлантског простора

8.1.2. Значај анализе постсовјетског простора за студије регионалне безбедности

8.2. Могући правци даљих истраживања

IX ЛИТЕРАТУРА

ОПИС САДРЖАЈА

У **уводном поглављу**, у докторској дисертацији планиран је систематски преглед предмета и циља истраживања, који се фокусира на анализу безбедносних интеграција у постсовјетском простору у периоду од 2001. до 2016. године. Акценат биће не само институционалне оквири као што су ОДКБ и ШОС, већ и динамику међудржавних односа, економске и војне потенцијале држава чланица и улогу великих сила у обликовању регионалне безбедности. Прецизно дефинисан временски и просторни оквир ће омогућити утврђивање узрочно-последичних веза између безбедносних интеграција и спољне политике постсовјетских држава. Кључно истраживачко питање дискутује да ли и на који начин регионални безбедносни комплекси и интеграциони формати доприносе стабилизацији безбедносног окружења.

II. Теоријско-појмовни оквир поставља концептуалну основу дисертације. У оквиру овог поглавља разрађују се основне појмовне категорије (безбедносне интеграције, регионална сарадња, типови интеграција) и описују специфичности постсовјетског безбедносног простора. Детаљно се објашњавају разлози интеграције и безбедносни изазови, посебно у периоду 2014–2016. Поглавље се завршава представљањем и оправдањем изабраних теоријских оквира, који ће служити као аналитички филтри у даљој емпиријској анализи.

III. Постсовјетски простор и утицај Руске Федерације анализира политичко-економски и безбедносни карактер постсовјетског простора као регионалног система. Поглавље разматра историјско-институционалне континуитете, унутрашњу хетерогеност и специфичности региона. Даље се анализирају подрегионалне целине (Источна Европа, Кавказ и Централна Азија) и институционални оквир евроазијских интеграција (Заједница независних држава, Царинска унија, ЕврАзЕС, ЕАЕУ). У завршном делу поглавља обрађују се алтернативни интеграциони формати (ГУАМ, БРИКС) и разматра однос економских и безбедносних интеграција, као и ограничења и дometи евроазијских интеграционих процеса.

IV. Организација уговора о колективној безбедности (ОДКБ): динамика и ефекти (2001–2016) ово поглавље посвећено је емпиријској анализи ОДКБ као кључног механизма колективне безбедности у постсовјетском простору. Поглавље обухвата историјат настанка, институционалну еволуцију и трансформацију у организацију, као и унутрашњу структуру, механизме одлучивања и облике деловања. Даље се дају аналитички профили држава чланица (економска и војна моћ, елементи меке моћи и интереси). У оквиру поглавља разматра се однос ОДКБ према НАТО, ОЕБС и УН, као и ефекти деловања ОДКБ на регионалну безбедност у посматраном периоду.

V. Шангајска организација за сарадњу (ШОС) и однос са ОДКБ у овом поглављу анализира се настанак, институционални развој и безбедносна димензију ШОС. Посебно се разматра трансформација „Шангајске петорке“ у организацију, проширење мандата и основне области деловања. Поглавље истражује улогу РАТС-а, сарадњу Русије и Кине и позицију централноазијских држава. У наставку се упоређују институционални односи ОДКБ и ШОС, разматрају различити модели интеграција, географски домет и функционалне разлике, уз нагласак на улогу Русије. Завршни део посвећен је анализи домета и ограничења ОДКБ и ШОС у управљању безбедносним изазовима, посебно у периоду 2014–2016.

VI. Анализа безбедносних интеграција из перспективе теоријских концепата представља кључни теоријско-аналитички део дисертације. Поглавље примењује изабране теоријске оквири на постсовјетски простор: ТРБК (структура регионалног безбедносног комплекса, актери, улога Русије, позиционирање ОДКБ и ШОС), теорију безбедносне дилеме Глена Х. Снајдера (опажање претње, поверење, ограничења колективне безбедности) и Моргентауов концепт дипломатије у оквиру класичног реализма (национални интерес, равнотежа моћи, компромис, рационалност дипломатије). Посебно је издвојен период 2014–2016 као тест функционалности интеграција у условима кризе и ескалације безбедносних претњи.

VII. Међузависност ОДКБ и актера међународне безбедносне архитектуре анализира позицију ОДКБ у ширем систему међународних безбедносних институција. Поглавље обухвата однос ОДКБ са НАТО-ом, ОЕБС-ом, УН и Европском унијом, са акцентом на институционалну конкуренцију, перцепцију претњи и ограничења сарадње. У закључку се разматра утицај спољних актера на развој безбедносних интеграција, као и механизми позиционирања ОДКБ у односу на конкурентне безбедносне формате.

VIII. Закључна разматрања синтетише теоријске и емпиријске налазе дисертације. У овом делу се истичу доприноси рада разумевању безбедносних интеграција изван евроатлантског простора, значај анализе постсовјетског региона за студије регионалне безбедности и практични импликације за безбедносну политику. На крају се дефинишу могући правци даљих истраживања.

VI. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Докторска дисертација доприноси унапређењу постојећих теоријских концепата у области регионалних безбедносних интеграција, са посебним освртом на постсовјетски простор, анализирани кроз изабране теоријске оквири, теорију регионалних безбедносних комплекса (ТРБК), теорија безбедносне дилеме и принципе дипломатије Ханса Моргентауа. Један од кључних доприноса истраживања је ревизија и надоградња постојећих теоријских приступа у циљу бољег разумевања облика и функција безбедносних интеграција у различитим регионалним контекстима. Докторска дисертација пружа систематско разматрање структуре, динамике и функционалности регионалних безбедносних интеграција, посебно у оквиру ОДКБ и ШОС, омогућавајући идентификацију кључних фактора који утичу на институционални развој, међузависност актера и колективно деловање у региону. Додатни научни допринос постигнут је кроз комбиновање различитих теоријских приступа, што омогућава комплекснији аналитички оквир за проучавање безбедносних интеграција и њихових односа са широм међународном безбедносном архитектуром. Овај приступ омогућава дубље разумевање како национални интереси, перцепција претњи и механизми дипломатског деловања обликују развој регионалних интеграција.

Општи научни допринос дисертације огледа се у:

- i. Унапређењу постојећег фонда знања о регионалним безбедносним интеграцијама, кроз детаљну емпиријску анализу ОДКБ и ШОС у периоду 2014–2016;
- ii. Развијању теоријског оквира за упоређивање различитих модела интеграција, укључујући постсовјетски (ОДКБ) и континентални (ШОС) модел;
- iii. Доприносу разумевању односа регионалних интеграција са глобалном безбедносном архитектуром, кроз анализу интеракција ОДКБ са НАТО-ом, ОЕБС-ом, УН-ом и ЕУ;
- iv. Потврђивању или ревизији постојећих теоријских претпоставки.
- v. Пружању емпиријски утемељених смерница за будући развој регионалних безбедносних интеграција, што омогућава основу за даља истраживања у области међународних односа.

Резултати дисертације доприносе повећању свести, стручног и научног знања, као и разумевања различитих облика регионалне безбедносне интеграције. Они могу послужити као основа за креирање и анализу политика које имају за циљ јачање колективне безбедности и стабилности у другим регионима са сличним безбедносним изазовима, пружајући значајан друштвени допринос у промоцији ефективних и координисаних приступа регионалној и међународној безбедносној сарадњи.

Научни допринос огледа се и у продубљивању теоријског апарата регионалних безбедносних студија кроз анализу односа између безбедносних интеграција, националних интереса држава чланица и утицаја спољних актера на унутрашњу кохезију интеграционих формата. Тестирањем постављених хипотеза и њиховим потврђивањем или оповргавањем, дисертација доприноси даљем развоју науке међународних односа, посебно у сегменту проучавања регионалних безбедносних интеграција изван доминантних западних аналитичких оквира.

VII. СПИСАК СЕЛЕКТИВНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Монографије и зборници радова

1. Аврамов, Смиља; Крећа, Миленко, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2008.
2. Арежина, Сања, *Кина у Европи*, Службени гласник, Београд, 2018.
3. Бжежински, Збигњев, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2000.
4. Вилијамс, Пол Д., *Увод у студије безбедности*, Службени гласник, Београд 2012.
5. Винокуров, Евгений; Либман, Александр, *Евразийская континентална интеграција*, Евразийский банк развития, Санкт-Петербург, 2012.
6. Волзер, Мајкл, *Праведни и неправедни ратови*, Службени гласник, Београд, 2010.
7. Вучинић, Зоран, *Војни савези: од Свете Алијансе до НАТО*, НИУ „ВОЈСКА“, Београд, 1996.
8. Гађиновић, Радослав, *Антитероризам*, Службени гласник, Београд, 2015.
9. Гађиновић, Радослав, *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2011.

10. Глинкина, Светлана П; Зевин, Леон З, (урс.), *Евразия в поисках идентичности*, Нестор-История, Москва, 2011.
11. Данилевский, Николай, *Россия и Европа*, Глаголь, Санкт-Петербург, 1995.
12. Дзермант, Алексей, *Беларусь - Евразия. Пограничье России и Европы*, Родина, Москва, 2020.
13. Димитријевић, Војин, *Безбедност и политичка заједница – реформа сектора безбедности*, Зборник радова, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2003.
14. Димитријевић, Војин; Рачић, Обрад, *Међународне организације*, Савремена администрација, Београд, 1978.
15. Димитријевић, Војин; Стојановић, Радослав, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
16. Довгань, Елена Ф.; Розанов, Анатолий А., *Организация Договора о коллективной безопасности (2002-2009 гг.)*, Ковчег, Минск, 2010.
17. Дугин, Александр Г, *Международные отношения. Парадигмы, теории, социология*, Академический проект, Москва, 2013.
18. Ђорђевић, Бранислав (ур.), *Савремени тероризам*, Службени гласник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015.
19. Ејдус, Филип, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012.
20. Закарија, Фарид, *Пост-амерички свет*, Хеликс, Смедерево, 2009.
21. Зеркалов, Дмитро В., *Политическая безопасность*, Основа, Киев, 2012.
22. Јовић, Дејан (ур.), *Либералне теорије међународних односа*, Факултет политичких знаности, Загреб, 2014.
23. Јовић, Дејан (ур.), *Теорије међународних односа – реализам*, Политичка култура, Загреб, 2013.
24. Кана, Параг, *Будућност припада Азији: Трговина, сукоби и култура у XXI веку*, ЦИРСД, Београд, 2019.
25. Кегли, Чарлс; Виткоф, Јудин, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Дипломатска академија, Факултет политичких наука, Београд, 2004.
26. Кенеди, Пол, *Успон и пад великих сила*, ЦИД, Подгорица, 2003.
27. Килибарда, Зоран, „Безбедносне интеграције у постсовјетском простору – Организација Уговора о колективној безбедности“, *Војно дело*, Београд, пролеће 2010.
28. Килибирада, Зоран; Младеновић, Мирослав; Ајзенхамер, Владимир, *Геополитичке перспективе савременог света*, Факултет безбедности, Београд, 2014.
29. Кисинџер, Хенри, *Дипломатија*, Верзал прес, Београд, 1999.
30. Коршунов, Дмитрий; Перебоев, Владимир (урс.), *Евразийский экономический союз*, Центр интеграционных исследований, Санкт-Петербург, 2017.
31. Лопандић, Душко; Кроња, Јасминка, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет у Србији, 2010.
32. Лукин, Александар В., *Россия и ШОС*, Аналитические записки, МГИМО (У) МИД России, Москва, 2007.
33. Лялина, Ирина С., *Организация Договора о коллективной безопасности: международно правовые проблемы*, Москва, 2009.

34. Малуф, Амин, *Бродолом цивилизација*, Лагуна, Београд, 2020.
35. Малуф, Амин, *Убилачки идентитети*, Лагуна, Београд, 2016.
36. Маршал, Тим, *Заточеници географије*, Лагуна, Београд, 2019.
37. Махбубани, Кишор, *Велика конвергенција: Азија, Запад и логика једног света*, ЦИРСД, Београд, 2015.
38. Милосављевић, Славомир; Радосављевић, Иван, *Основе методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд 2003.
39. Мирковић, Тодор, *Стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова*, Војноиздавачки завод, Београд, 2003.
40. Миршајмер, Џон, *Трагедија политике великих сила*, Чигоја штампа, Београд, 2017.
41. Миршајмер, Џон, *Велика заблуда*, ЦИРСД, Београд 2019.
42. Моргентау, Ханс Ј, *Теорија међународне политике*, ЦИД, Подгорица, 2014.
43. Нај, Џозеф С., *Будућност моћи*, Архипелаг, Београд, 2012.
44. Нај, Џозеф С., *Како разумевати међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006.
45. Нај, Џозеф С., *Парадокс америчке моћи: Зашто једина суперсила не може сама*, БМГ, Београд, 2004.
46. Накарада, Радмила, *Текстови за студије мира*, ФПН, Београд, 2008.
47. Никитин, Александр И.; Казанцев, Андрей А., (урс.), *В поисках новой роли: международные организации безопасности в евроатлантическом и евразийском регионах*, МГИМО Университет, Москва, 2011.
48. Никитина, Юлия А., *Вклад Организации Договора коллективной безопасности в региональное сотрудничество в сфере безопасности*, Аналитические записки, МГИМО (У) МИД России, Москва, 2009.
49. Никитина, Юлия А., *ОДКБ и ШОС: модели регионализма в сфере безопасности*, Navona, Москва, 2009.
50. Нојман, Ивер Б., *Употребе другог – „Исток“ у формирању европског идентитета*, Службени гласник, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2011.
51. Петковић, Ранко, *Уједињене нације 1945-1995: између признања и покуде*, Међународна политика, Београд, 1995.
52. Петровић, Драган, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови: Култура полиса, Београд, 2010.
53. *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
54. Примаков, Јевгениј, *Свет без Русије? Чему води политичка кратковидост*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2010.
55. Пророковић, Душан, *Геополитика Србије: Положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Београд, 2012.
56. Пророковић, Душан, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018.
57. Раздобаров, Виктор В., (ур.), *Адаптация Организации Договора о коллективной безопасности к современным политическим реалиям – основа ее деятельности в качестве многофункциональной международной структуры безопасности на евразийском пространстве*, Издание Совета федерации, Москва, 2007.
58. Рачић, Обрад, *Уједињене нације – између моћи и права*, Службени гласник, Београд, 2010.

59. Симић, Драган Р., *Наука о безбедности: Савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
60. Симић, Драган Р., *Расправа о поретку*, Завод за уџбенике, Београд, 2012.
61. Симић, Драган Р., *Светска политика*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд, 2009.
62. Симић, Драган Р.; Миленковић, Дејан; Живојиновић, Драган (урс.), *Неутралност у међународним односима*, Факултет политичких наука, Београд, 2016.
63. Степић, Миломир, *Геополитика: идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
64. Талеб, Насим, *Црни лабуд: утицај крајње невероватних збивања*, Хеликс, Смедерево, 2010.
65. Танасковић, Дарко, *Ислам: догма и живот*, СКЗ, Београд, 2018.
66. Трапара, Владимир, *Време „ресетовања“: Односи Русије и Сједињених Држава у периоду од 2009. до 2012. године*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2017.
67. Франкопан, Питер, *Нови путеви свиле*, Лагуна, Београд, 2019.
68. Франкопан, Питер, *Путеви свиле*, Лагуна, Београд, 2018.
69. Хантингтон, Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000.
70. Хофман, Брус, *Унутрашњи тероризам*, Народна књига, Београд, 2000.
71. Цыганков, Андрей П., *Международные отношения: традиции русской политической мысли*, Альфа-М, Москва, 2013.
72. Цыганок, Анатолий Д., *Война в Сирии и её последствия для Ближнего Востока, Кавказа и Центральной Азии: русский взгляд*, АИРО-XXI, Москва, 2016.
73. Чехулић Вукадиновић, Лидија, *Еуроатлантизам и савремени међународни односи*, Политичка култура, Загреб; ЦИД, Подгорица, 2010.
74. Шиндлер, Џон Р., *Несвети терор: Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, Службени гласник, Београд, 2009.
75. *Шта је партнерство за мир?*, ISAC Фонд, Центар за међународне и безбедносне послове, Београд, 2010.
76. Шушић, Б. Славољуб, *Геополитички кошмар Балкана*, Војноиздавачки завод, Београд, 2004.
77. Юргенс, Игорь Ю. (ур.), *ОДКБ: Ответственная безопасность*, Москва, 2011.
78. Bailes Alyson J.K., Cottey Andrew, “Regional security cooperation in the early 21st century”, *SIPRI Yearbook*, Stockholm, 2006.
79. Bailes, Alyson J.K.; Dunay, Pál; Baranovsky, Vladimir, „Regional security cooperation in the former Soviet area”, *SIPRI Yearbook*, Stockholm, 2007.
80. Bailes, Alyson J.K.; Dunay, Pál; Guang, Pan; Troitskiy, Mikhail, „The Shanghai Cooperation Organization”, *SIPRI Policy Paper*, No.17, Stockholm, 2007.
81. Brands, Hal, *The Eurasian Century: Hot Wars, Cold Wars, and the Making of the Modern World*, W. W. Norton & Company, New York, 2025.
82. Brooks, Stiven G., Wolfforth William C., *World out of balance: international relations and the challenge of American primacy*, Princeton University Press, 2008.
83. Buzan, B., *People, State and Fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (second edition), London, 1991.

84. Buzan, B., Waever, O., i De Wilde, J., *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers Inc, 1998.
85. Buzan, Barry and Waever, Ole, *Regions and Powers - The structure of international security*, Cambridge, 2003.
86. Cusack, T., "Karl Deutsch and Realist Theory in International Politics", Part of the book series: *Pioneers in Arts, Humanities, Science, Engineering, Practice*, 2020.
87. Deutsch, Karl W. et al., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton: Princeton University Press, 1957.
88. Deutsch K. W., *Political Community and North Atlantic Area*, Princeton University Press, 1957.
89. Diesen, Glenn, *The Ukraine War & the Eurasian World Order*, Hyderabad: Orient BlackSwan, 2024.
90. Hyde-Price, Adrian, *European Security in the twenty first century*, Routledge, New York, 2007.
91. Jervis, Robert, *How Statesmen Think: The Psychology of International Politics*, Princeton University Press, 2017.
92. Keohane, Robert O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984.
93. Kolodziej, Edward A., *Sigurnost i međunarodni odnosi*, Politička kultura i Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2011.
94. Koschut, S., "Regional order and peaceful change: Security communities as a via media in international relations theory", *Cooperation and Conflict*, 49(4), 519–535, 2014.
95. Kupchan, Charles A., *How Enemies Become Friends: The Sources of Stable Peace*, Princeton University Press, 2010.
96. Motin, Dylan, *Bandwagoning in International Relations: China, Russia, and Their Neighbors*, Wilmington: Vernon Press, 2024.
97. Sakwa, Richard, *The Lost Peace: How the West Failed to Prevent a Second Cold War*, New Haven: Yale University Press, 2023.
98. Schmitt, C., *The Concept of the Political*, Expanded version, The University of Chicago Press, 2007.
99. Snyder, Glenn H. and Diesing, Paul, *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Relations*, Princeton: Princeton University Press, 1977.
100. Snyder, Glenn H, *Alliance Politics*, Cornell University Press, 1997.
101. Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Ithaca: Cornell University Press, 1987.
102. Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1979.
103. Wijk, Rob de, *Power Politics: How China and Russia Reshape the World*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016.

Научни чланци у часописима и зборницима радова

104. Живојиновић, Драган, „Неокласични реализам у теоријама међународних односа”, *Годишњак ФПН*, Вол. 3, Бр. 3, 2008, стр. 367-392.

105. Кнежевић, Божидар; Павловић, Сенка, „Савремени процеси евроазијских економских интеграција“, *Међународна политика*, бр. 1155-1156, јул-децембар 2014, стр. 76-97.
106. Кнежевић, Божидар, „Однос ОДКБ и НАТО“, *Међународна политика*, бр. 1165, март 2017, стр. 54-72.
107. Стојановић, Радослав, „Реалистичка теорија у науци међународних односа“, *Политичка мисао: часопис за политологију*, Вол. 4, Бр. 3, 1967, стр. 468-482.
108. Brzezinski, Zbigniew, „An Agenda for NATO“, *Foreign Affairs*, Sep/Oct 2009, Vol. 88, Issue 5, pp. 17-20.
109. Hettne, Björn, Söderbaum, Frederik, Theorising the Rise of Regionness, *New Political Economy*, 5(3), 2000
110. Jervis, Robert, „Cooperation under the Security Dilemma“, *World Politics*, Vol. 30, No. 2, 1978, pp. 167-214.
111. Jervis, Robert, „Getting to Yes with Iran: the Challenges of Coercive Diplomacy“, *Foreign Affairs*, Vol. 92, No. 5, 2013, pp. 42-54.
112. Jervis, Robert, „The Remaking of a Unipolar World“, *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 2006, pp. 7-19.
113. Jervis, Robert, „The spiral of international insecurity“, in: Richard Little and Michael Smith (eds.), *Perspectives on World Politics* (3rd edition), Taylor & Francis, New York, 2006, pp. 60-68.
114. Jervis, Robert, „Unipolarity: A Structural Perspective“, *World Politics*, Vol. 61, No. 1, 2009, pp. 188-213.
115. Mearsheimer, John J., „The False Promise of International Institutions“, *International Security*, Winter 1994/95 (Vol. 19, No 3), pp. 5-49.
116. Mearsheimer, John J., „Why the Ukraine crisis is the West’s fault. The liberal delusions that provoked Putin“, *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 5, pp. 1-12.
117. Morozova, Natalia, „Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin“, *Geopolitics*, 14, 2009, pp. 667-686.
118. Pape, Robert A., „Soft Balancing against the United States“, *International Security*, Vol. 30, No. 1, (2005), pp. 7-45.
119. Snyder, Glen H, „The security dilemma in alliance politics“, *World Politics*, vol. 36, no. 4, July 1984, pp. 461–95.
120. Walt, Stephen M., „Alliances in a Unipolar World“, *World Politics*, Vol. 61, No. 1, 2009, pp. 86-120.
121. Walt, Stephen M., „Keeping the World ‘Off Balance’: Self Restraint and U.S. Foreign Policy“, in: John G. Ikenberry (ed.), *America Unrivaled: The Future of the Balance of Power*, Cornell University Press, Ithaca, 2002, pp. 121-154.
122. Waltz, Kenneth, „America as a Model for the World? A Foreign Policy Perspective“, *PS: Political Science and Politics*, Vol. 24, No. 4, December 1991, pp. 667-670.
123. Waltz, Kenneth N., „Globalization and Governance“, *PS: Political Science and Politics*, Vol. 32, No. 4, 1999, pp. 693-700.
124. Waltz, Kenneth N., „Structural Realism after the Cold War“, *International Security*, Vol. 25, No. 1, 2000, pp. 5-41.

125. Waltz, Kenneth N., "Structural Realism after the Cold War", in: Richard Little and Michael Smith (eds.), *Perspectives on World Politics* (3rd edition), Routledge, New York, 2006, pp. 101-111.
126. Waltz, Kenneth N., "The Emerging Structure of International Politics", *International Security*, Vol. 18, No. 2, 1993, pp. 44-79.

Стратегија, документа и извори са интернета

127. „Договор о колективной безопасности от 15 мая 1992 года https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezопасnosti/ (приступљено: 25.01.2026.)
128. Концепция коллективной безопасности государств - участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года, https://odkb-csto.org/documents/documents/kontseptsiya_kollektivnoy_bezопасnosti_gosudarstv_uchastnikov_dogovora_o_kollektivnoy_bezопасnosti/?sphrase_id=65893 (приступљено: 25.01.2026.)
129. Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года. https://odkb-csto.org/documents/statements/strategiya_kollektivnoy_bezопасnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezопасnosti_na_period_do_2025_goda/#loaded (приступљено: 25.01.2026.)
130. *Соглашения об укреплении доверия в военной области в районе границы* (Шанхай 26.04.1996), <https://base.garant.ru/1156359/> (приступљено: 25.01.2026.)
131. *Соглашения о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы* (Москва 24. 04. 1997). Интернет: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=03436&ogl=all> (приступљено: 25.01.2026.)
132. Декларация о создании Шанхайской организации сотрудничества <https://rus.sectsco.org/20010615/1608450.html> (приступљено: 25.01.2026.)
133. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, <https://rus.sectsco.org/20010615/1608470.html> (приступљено: 25.01.2026.)
134. Меморандум между Правительствами государств - участников Шанхайской организации сотрудничества об основных целях и направлениях регионального экономического сотрудничества и запуске процесса по созданию благоприятных условий в области торговли и инвестиций, <https://rus.sectsco.org/20010914/1607840.html> (приступљено: 25.01.2026.)
135. Устав Организации Договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002. года, https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezопасnosti/ (приступљено: 25.01.2026.)
136. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, утверждена Указом Президента Российской Федерации 12 мая 2009 г., Но 537, Москва, 2009. <http://kremlin.ru/supplement/424> (приступљено: 25.01.2026.)
137. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации утверждена Указом Президента Российской Федерации 31 декабря 2015 г <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391> (приступљено: 25.01.2026.)

138. Стратегија колективної безпеки Організації Договору о колективній безпеці на період до 2025 года, https://odkb-csto.org/documents/documents/strategiya_kollektivnoy_bezopasnosti_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_na_period_do_/ (приступљено: 25.01.2026.)

VIII. СПИСАК ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА КАНДИДАТА

1. Кнежевић, Божидар; Павловић, Сенка, „Савремени процеси евроазијских економских интеграција“, *Међународна политика*, бр. 1155-1156, јул-децембар 2014., стр. 76-97.
2. Кнежевић, Божидар, „Однос ОДКБ и НАТО“, *Међународна политика*, бр. 1165, март 2017, стр. 54-72

IX. БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Божидар Кнежевић је рођен 8. фебруара 1979. године у Пожаревцу. Основну школу „Доситеј Обрадовић“ и гимназију „Јован Шербановић“ завршио је у Пожаревцу са одличним успехом. Основне академске студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, на политиколошком смеру завршио је 2010. године, остваривши просечну оцену 7,40 (словима седам четрдесет).

Академске 2010/2011. уписује мастер студије Политикологије – међународне студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Завршава их 15. маја 2013. године са просечном оценом током студија 9,33 (словима: девет тридесет три) одбранивши мастер тезу под називом „Организација договора о колективној безбедности као један од актера међународне безбедности” са оценом 10 (словима: десет). На истом Факултету, академске 2016/2017. уписује докторске студије политикологије – међународне и европске студије. До тренутка писања пријаве доктората положио је 14 (словима: четрнаест) испита са просечном оценом 9,40 (словима: девет четрдесет). Течно говори руски језик (ниво познавања језика C2) и енглески језик (ниво познавања језика C1). Од 2021. године ради у Министарству одбране Републике Србије.

